

N. Gregory Mankiw

Kernbegrippen van economie

Meer informatie over deze en andere uitgaven kunt u verkrijgen bij:
BIM Media B.V.
Postbus 16262
2500 BG Den Haag
tel.: (070) 304 67 77
www.bimmedia.nl

Oorspronkelijke titel: Essentials of Economics, third edition
Original English language edition copyright © 2004 by Thomson South-Western. All rights published by arrangement with the original publisher, Thomson South-Western.
Dutch language edition published by Academic Service, Den Haag.
Copyright Nederlandse vertaling © 2004 Academic Service.

© 2004 - 2013 BIM Media B.V., Den Haag

3e editie

Academic Service is een imprint van BIM Media B.V.

Zetwerk: Fontline, Nijmegen
Omslagontwerp: Studio Bassa, Culemborg
Omslaguitvoering: A-Graphics Design, Apeldoorn
Vormgeving: Blom & Ruysink, Lexmond / Fontline, Nijmegen
Vertaling: Jeanette de Brabander en Martijn Vet voor Fontline
Druk- en bindwerk: Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN: 978 90 395 2147 2
NUR: 163

Alle rechten voorbehouden. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij BIM Media B.V.

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervaelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van reprografische vervaelvoudingen uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16 h Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp, www.reprorecht.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich te wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro). Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave ten behoeve van commerciële doeleinden dient men zich te wenden tot de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, kan voor de afwezigheid van eventuele (druk)fouten en onvolledigheden niet worden ingestaan en aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever deswege geen aansprakelijkheid voor de gevolgen van eventueel voorkomende fouten en onvolledigheden.

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the publisher's prior consent.

While every effort has been made to ensure the reliability of the information presented in this publication, BIM Media B.V. neither guarantees the accuracy of the data contained herein nor accepts responsibility for errors or omissions or their consequences.

Inhoud

Over de auteur	XVII
Voorwoord: voor de docent	XIX
Voorwoord: voor de student	XXXI

Deel 1 Inleiding

1 Tien economische principes 3

- 1.1 Hoe mensen beslissingen nemen 4
 - 1.1.1 Principe 1: mensen moeten keuzes maken 4
 - 1.1.2 Principe 2: de kosten van iets worden bepaald door datgene wat we willen opgeven om het te krijgen 6
 - 1.1.3 Principe 3: rationele mensen denken in de marge 6
 - 1.1.4 Principe 4: mensen reageren op prikkels 7
- 1.2 Hoe mensen samenwerken 8
 - 1.2.1 Principe 5: handel kan in ieders belang zijn 9
 - 1.2.2 Principe 6: markten zijn vaak een goede manier om economische activiteit te organiseren 9
 - 1.2.3 Principe 7: overheden kunnen de resultaten van de markt soms verbeteren 10
- 1.3 Hoe de economie als geheel werkt 12
 - 1.3.1 Principe 8: de levensstandaard van een land hangt af van de mate waarin het land producten en diensten kan produceren 12
 - 1.3.2 Principe 9: prijzen stijgen als de overheid te veel geld drukt 14
 - 1.3.3 Principe 10: de samenleving staat voor een kortetermijnafweging tussen inflatie en werkloosheid 14
- 1.4 Conclusie 16
- 1.5 Samenvatting 16
- 1.6 Trefwoorden 17
- 1.7 Vragen 17
- 1.8 Problemen en toepassingen 17

2 Denken als een econoom 21

- 2.1 De econoom als wetenschapper 22
 - 2.1.1 De wetenschappelijke methode: observatie, theorie en meer observatie 22
 - 2.1.2 De rol van aannamen 23
 - 2.1.3 Economische modellen 24
 - 2.1.4 Het eerste model: het schema van economische kringloop 25
 - 2.1.5 Het tweede model: de grens van de productiecapaciteit 26
 - 2.1.6 Micro-economie en macro-economie 28
- 2.2 De econoom als beleidsadviseur 30
 - 2.2.1 Positieve versus normatieve analyse 30
 - 2.2.2 Economen in Den Haag 31

- 2.3 Waarom economen het niet eens zijn 32
 - 2.3.1 Verschillen in wetenschappelijk oordeel 33
 - 2.3.2 Verschil in waarden 33
 - 2.3.3 Waarneming versus realiteit 34
- 2.4 Aan de slag 35
- 2.5 Samenvatting 36
- 2.6 Trefwoorden 36
- 2.7 Vragen 36
- 2.8 Problemen en toepassingen 37
- Bijlage grafieken: een kort overzicht 39
 - Grafieken met één variabele 39
 - Grafieken met twee variabelen: het coördinatenstelsel 40
 - Buigingen in het coördinatenstelsel 41
 - Het verloop van de curve 43
 - Oorzaak en gevolg 45
- 3 Onderlinge afhankelijkheid en de voordelen van handel 49**
 - 3.1 Een parabel voor de moderne economie 50
 - 3.1.1 Productiecapaciteit 50
 - 3.1.2 Specialisatie en handel 52
 - 3.2 Het principe van comparatief voordeel 54
 - 3.2.1 Absoluut kostenvoordeel 55
 - 3.2.2 Opportunity cost en comparatief voordeel 55
 - 3.2.3 Comparatief voordeel en handel 56
 - 3.3 Comparatief voordeel in de praktijk 58
 - 3.3.1 Moet Tiger Woods zijn eigen gras maaien? 58
 - 3.3.2 Moet Nederland handel drijven met andere landen? 60
 - 3.4 Conclusie 61
 - 3.5 Samenvatting 61
 - 3.6 Trefwoorden 61
 - 3.7 Vragen 62
 - 3.8 Problemen en toepassingen 62

Deel 2 Vraag en aanbod: hoe markten werken

- 4 De marktkrachten van vraag en aanbod 67**
 - 4.1 Markten en concurrentie 68
 - 4.1.1 Competitieve markten 68
 - 4.1.2 Volmaakte competitie en andere competitie 68
 - 4.2 Vraag 69
 - 4.2.1 De vraagcurve: de relatie tussen prijs en gevraagde hoeveelheid 69
 - 4.2.2 Marktvraag en individuele vraag 70
 - 4.2.3 Verschuivingen in de vraagcurve 71
 - 4.3 Aanbod 75
 - 4.3.1 De aanbodcurve: de relatie tussen prijs en aangeboden hoeveelheid 75
 - 4.3.2 Marktaanbod en individueel aanbod 76
 - 4.3.3 Verschuivingen van de aanbodcurve 76

- 4.4 Vraag en aanbod samen 79
 - 4.4.1 Evenwicht 79
 - 4.4.2 Drie stappen om veranderingen in het evenwicht te analyseren 81
- 4.5 Conclusie: hoe prijzen de productiemiddelen opnieuw verdelen 86
- 4.6 Samenvatting 87
- 4.7 Trefwoorden 88
- 4.8 Vragen 88
- 4.9 Problemen en toepassingen 89

5 Elasticiteit in theorie en praktijk 93

- 5.1 De elasticiteit van de vraag 94
 - 5.1.1 De prijselasticiteit van vraag en de bepalende factoren 94
 - 5.1.2 De prijselasticiteit van de vraag berekenen 95
 - 5.1.3 De middelpuntmethode: een betere manier om percentageveranderingen en elasticiteit te berekenen 96
 - 5.1.4 Variatie in vraagcurves 97
 - 5.1.5 Marktomzet en de prijselasticiteit van de vraag 97
 - 5.1.6 Elasticiteit en marktomzet langs een lineaire vraagcurve 99
 - 5.1.7 Andere vormen van vraagelasticiteit 101
- 5.2 Elasticiteit van het aanbod 104
 - 5.2.1 Prijselasticiteit van het aanbod en de bepalende factoren 104
 - 5.2.2 De prijselasticiteit van het aanbod berekenen 104
 - 5.2.3 Variatie in aanbodcurves 105
- 5.3 Drie toepassingen van vraag, aanbod en elasticiteit 107
 - 5.3.1 Kan goed nieuws voor de landbouw slecht nieuws voor boeren betekenen? 107
 - 5.3.2 Waarom kon de OPEC de olieprijs niet hoog houden? 110
 - 5.3.3 Verhoogt of verlaagt een drugsverbod de drugsgerelateerde misdaad? 111
- 5.4 Conclusie 113
- 5.5 Samenvatting 113
- 5.6 Trefwoorden 114
- 5.7 Vragen 114
- 5.8 Problemen en toepassingen 115

6 Vraag, aanbod en overheidsbeleid 119

- 6.1 Prijsmaatregelen 120
 - 6.1.1 Hoe prijsplafonds marktresultaten beïnvloeden 120
 - 6.1.2 Hoe bodemprijzen marktresultaten beïnvloeden 124
 - 6.1.3 Prijsbeheersing beoordelen 128
- 6.2 Belastingen 129
 - 6.2.1 Hoe belasting voor kopers marktresultaten beïnvloedt 130
 - 6.2.2 Hoe belasting aan verkopers marktresultaten beïnvloedt 131
 - 6.2.3 Elasticiteit en belastingen 134
- 6.3 Conclusie 136
- 6.4 Samenvatting 137
- 6.5 Trefwoorden 137

- 6.6 Vragen 137
- 6.7 Problemen en toepassingen 138

Deel 3 Vraag en aanbod II: markten en welvaart

7 Consumenten, producenten en de efficiëntie van markten 143

- 7.1 Consumentensurplus 144
 - 7.1.1 Betalingsbereidheid 144
 - 7.1.2 De vraagcurve gebruiken om consumentensurplus te meten 145
 - 7.1.3 Hoe een lagere prijs het consumentensurplus vergroot 147
 - 7.1.4 Wat meet het consumentensurplus? 148
- 7.2 Producentensurplus 148
 - 7.2.1 Kosten en verkoopbereidheid 149
 - 7.2.2 De aanbodcurve gebruiken om het producentensurplus te meten 150
 - 7.2.3 Hoe een hogere prijs het producentensurplus vergroot 151
- 7.3 Marktefficiëntie 152
 - 7.3.1 De gulle sociale planner 152
 - 7.3.2 Het marktevenwicht beoordelen 154
- 7.4 Conclusie: marktefficiëntie en falen van de markt 159
- 7.5 Samenvatting 160
- 7.6 Trefwoorden 160
- 7.7 Vragen 160
- 7.8 Problemen en toepassingen 161

8 Praktijk: de kosten van belastingen 165

- 8.1 De onvermijdelijke verliezen van belastingen 166
 - 8.1.1 Hoe belasting deelnemers in de markt beïnvloedt 166
 - 8.1.2 Onvermijdelijke verliezen en de opbrengst van handel 169
- 8.2 Factoren die onvermijdelijke verliezen bepalen 171
- 8.3 Onvermijdelijk verlies en belastingopbrengst als belastingen veranderen 173
- 8.4 Conclusie 178
- 8.5 Samenvatting 178
- 8.6 Trefwoorden 179
- 8.7 Vragen 179
- 8.8 Problemen en toepassingen 179

9 Praktijk: internationale handel 183

- 9.1 De onderdelen van handel 184
 - 9.1.1 Evenwicht zonder handel 184
 - 9.1.2 De wereldmarktprijs en comparatief voordeel 185
- 9.2 Winnaars en verliezers bij handel 185
 - 9.2.1 Winst en verlies van een exporterend land 186
 - 9.2.2 Winst en verlies van een importerend land 188
 - 9.2.3 Effecten van invoerrechten 190

- 9.2.4 Effecten van importquota 192
- 9.2.5 Lessen van handelspolitiek 195
- 9.3 Argumenten voor handelsbeperkingen 196
 - 9.3.1 Het banenargument 196
 - 9.3.2 Het nationale veiligheidsargument 197
 - 9.3.3 Het kinderschoenen-argument 198
 - 9.3.4 Het argument van oneerlijke concurrentie 198
 - 9.3.5 Het argument van bescherming als onderhandelings-instrument 199
- 9.4 Conclusie 202
- 9.5 Samenvatting 203
- 9.6 Trefwoorden 204
- 9.7 Vragen 204
- 9.8 Problemen en toepassingen 204

Deel 4 De economie van de overheid

10 Externe effecten 209

- 10.1 Externe effecten en inefficiëntie van de markt 211
 - 10.1.1 Welvaartseconomie op herhaling 211
 - 10.1.2 Negatieve externe effecten 212
 - 10.1.3 Positieve externe effecten 213
- 10.2 Particuliere oplossingen voor externe effecten 215
 - 10.2.1 Typen particuliere oplossingen 215
 - 10.2.2 Het theorema van Coase 216
 - 10.2.3 Waarom particuliere oplossingen niet altijd werken 217
- 10.3 Overheidsbeleid bij externe effecten 218
 - 10.3.1 Regulering 219
 - 10.3.2 Pigovian-belasting en subsidies 219
 - 10.3.3 Handel in vervuilingvergunningen 221
 - 10.3.4 Argumenten tegen de economische analyse van vervuiling 222
- 10.4 Conclusie 225
- 10.5 Samenvatting 225
- 10.6 Trefwoorden 226
- 10.7 Vragen 226
- 10.8 Problemen en toepassingen 226

11 Collectieve goederen en gemeenschappelijke middelen 231

- 11.1 Verschillende soorten goederen 232
- 11.2 Collectieve goederen 233
 - 11.2.1 Het free rider-probleem 234
 - 11.2.2 Enkele belangrijke collectieve goederen 234
 - 11.2.3 Het probleem van een kosten-batenanalyse 236
- 11.3 Gemeenschappelijke middelen 238
 - 11.3.1 De tragedie van de commons 238
 - 11.3.2 Enkele belangrijke gemeenschappelijke middelen 239
- 11.4 Conclusie: het belang van eigendomsrechten 244

- 11.5 Samenvatting 244
- 11.6 Trefwoorden 245
- 11.7 Vragen 245
- 11.8 Problemen en toepassingen 245

Deel 5 Gedrag van bedrijven en het bedrijfsleven 249

12 De kosten van productie 251

- 12.1 Wat zijn kosten? 252
 - 12.1.1 Totale opbrengsten, totale kosten en winst 252
 - 12.1.2 Kosten als opportunity cost 253
 - 12.1.3 Kosten van kapitaal als opportunity cost 253
 - 12.1.4 Economische versus boekhoudkundige winst 254
- 12.2 Productie en kosten 255
 - 12.2.1 De productiefunctie 255
 - 12.2.2 Van de productiefunctie naar de totale-kostencurve 257
- 12.3 Verschillende manieren om kosten te meten 259
 - 12.3.1 Vaste en variabele kosten 260
 - 12.3.2 Gemiddelde en marginale kosten 260
 - 12.3.3 Kostencurves en hun vorm 261
 - 12.3.4 Veel voorkomende kostencurves 264
- 12.4 Kosten op de korte en op de lange termijn 264
 - 12.4.1 Relatie tussen gemiddelde totale kosten op de korte en op de lange termijn 266
 - 12.4.2 Schaalvoordelen en negatieve schaaffecten 267
- 12.5 Conclusie 268
- 12.6 Samenvatting 269
- 12.7 Trefwoorden 270
- 12.8 Vragen 270
- 12.9 Problemen en toepassingen 271

13 Bedrijven in competitieve markten 275

- 13.1 Wat is een competitieve markt? 276
 - 13.1.1 De betekenis van competitie 276
 - 13.1.2 Opbrengsten van een concurrerend bedrijf 276
- 13.2 Winstmaximalisatie en de aanbodcurve van een concurrerend bedrijf 278
 - 13.2.1 Een eenvoudig voorbeeld van winstmaximalisatie 278
 - 13.2.2 De marginale-kostencurve en de hoeveelheid aanbod 279
 - 13.2.3 De kortetermijnbeslissing om tijdelijk te sluiten 281
 - 13.2.4 De irrelevantie van sunk cost 283
 - 13.2.5 De langetermijnbeslissing om een markt te betreden of te verlaten 284
 - 13.2.6 Winst meten in de grafiek voor een concurrerend bedrijf 285
- 13.3 De aanbodcurve in een competitieve markt 287
 - 13.3.1 De korte termijn: marktaanbod met een vast aantal bedrijven 287
 - 13.3.2 De lange termijn: marktaanbod met starters en marktverlaters 288

- 13.3.3 Waarom blijven concurrerende bedrijven op de markt als ze geen winst maken? 289
- 13.3.4 Een verschuiving in de vraag op de korte en lange termijn 290
- 13.3.5 Waarom de aanbodcurve op de lange termijn kan stijgen 292
- 13.4 Conclusie: achter de aanbodcurve 294
- 13.5 Samenvatting 294
- 13.6 Trefwoorden 295
- 13.7 Vragen 295
- 13.8 Problemen en toepassingen 295

14 Monopolies 301

- 14.1 Waarom monopolies ontstaan 302
 - 14.1.1 Hulpbronnen van monopolies 303
 - 14.1.2 Door de overheid gecreëerde monopolies 304
 - 14.1.3 Natuurlijke monopolies 304
- 14.2 Hoe monopolisten beslissingen nemen over productie en prijzen 306
 - 14.2.1 Monopolie versus concurrentie 306
 - 14.2.2 De opbrengsten van een monopolist 307
 - 14.2.3 Winstmaximalisatie 309
 - 14.2.4 Winst van een monopolist 311
- 14.3 De welvaartskosten van een monopolie 312
 - 14.3.1 Welvaartsverlies 314
 - 14.3.2 Winst van de monopolist: sociale kosten? 316
- 14.4 Overheidsbeleid bij monopolies 317
 - 14.4.1 Concurrentie vergroten met antitrustwetten 317
 - 14.4.2 Regulering 318
 - 14.4.3 Publiek eigendom 319
 - 14.4.4 Niets doen 322
- 14.5 Prijsdiscriminatie 322
 - 14.5.1 Een parabel over prijsvoering 322
 - 14.5.2 De moraal van het verhaal 323
 - 14.5.3 Prijsdiscriminatie analyseren 324
 - 14.5.4 Voorbeelden van prijsdiscriminatie 325
- 14.6 Conclusie: hoe gewoon zijn monopolies? 328
- 14.7 Samenvatting 329
- 14.8 Trefwoorden 330
- 14.9 Vragen 330
- 14.10 Problemen en toepassingen 331

Deel 6 Macro-economische gegevens

15 Het inkomen van een land berekenen 339

- 15.1 De inkomsten en uitgaven van een economie 340
- 15.2 Het bruto binnenlands product berekenen 341
 - 15.2.1 'BBP is de marktwaarde ...' 342
 - 15.2.2 '... Van alle ...' 343
 - 15.2.3 '... Eind ...' 343

- 15.2.4 '... Goederen en diensten ...' 344
- 15.2.5 '... Geproduceerd ...' 344
- 15.2.6 '... In een land ...' 344
- 15.2.7 '... Binnen een vastgesteld periode ...' 344
- 15.3 De onderdelen van het BBP 346
 - 15.3.1 Consumptie 346
 - 15.3.2 Investering 347
 - 15.3.3 Overheidsbestedingen 347
 - 15.3.4 Netto export 348
- 15.4 Het reële versus het nominale BBP 349
 - 15.4.1 Een numeriek voorbeeld 350
 - 15.4.2 De BBP-deflator 351
- 15.5 Het BBP en de economische welvaart 355
- 15.6 Conclusie 358
- 15.7 Samenvatting 359
- 15.8 Trefwoorden 360
- 15.9 Vragen 360
- 15.10 Problemen en toepassingen 361

16 De kosten van het levensonderhoud berekenen 365

- 16.1 De consumentenprijsindex 366
 - 16.1.1 Hoe wordt de consumentenprijsindex berekend? 366
 - 16.1.2 Problemen bij het bepalen van de levensonderhoudskosten 369
 - 16.1.3 De BBP-deflator versus de consumentenprijsindex 373
- 16.2 Toepassen van inflatiecorrectie op diverse economische variabelen 375
 - 16.2.1 Bedragen uit andere tijden 375
 - 16.2.2 Indexering 376
 - 16.2.3 Het reële en nominale rentepercentage 377
- 16.3 Conclusie 379
- 16.4 Samenvatting 379
- 16.5 Trefwoorden 380
- 16.6 Vragen 380
- 16.7 Problemen en toepassingen 381

Deel 7 De reële economie op de lange termijn

17 Productie en groei 385

- 17.1 Economische groei over de hele wereld 386
- 17.2 De rol en de bepalende factoren van productiviteit 389
 - 17.2.1 Waarom productiviteit zo belangrijk is 389
 - 17.2.2 Hoe wordt de productiviteit bepaald 390
- 17.3 Economische groei en overheidsbeleid 394
 - 17.3.1 Het belang van besparingen en investeringen 395
 - 17.3.2 Afnemende opbrengsten en het inhaaleffect 396
 - 17.3.3 Buitenlandse investeringen 397
 - 17.3.4 Onderwijs 399

- 17.3.5 Eigendomsrechten en politieke stabiliteit 400
- 17.3.6 Vrije handel 402
- 17.3.7 Onderzoek en ontwikkeling 403
- 17.3.8 Bevolkingsgroei 406
- 17.4 Conclusie: het belang van de langetermijngroei 410
- 17.5 Samenvatting 411
- 17.6 Trefwoorden 411
- 17.7 Vragen 412
- 17.8 Problemen en toepassingen 412

18 Besparingen, investeringen en het financiële systeem 415

- 18.1 Financiële instellingen in de Amerikaanse economie 416
 - 18.1.1 Financiële markten 416
 - 18.1.2 Financiële bemiddelaars 419
 - 18.1.3 Samenvattend 422
- 18.2 Besparingen en investeringen op de nationale rekeningen 423
 - 18.2.1 Een aantal belangrijke volkomen gelijkheden 424
 - 18.2.2 De betekenis van sparen en investeren 426
- 18.3 De markt voor leenfondsden 426
 - 18.3.1 Vraag en aanbod van leenfondsden 427
 - 18.3.2 Beleidsmogelijkheid 1: het sparen stimuleren 429
 - 18.3.3 Beleid 2: motiveren van investeringen 431
 - 18.3.4 Beleid 3: begrotingstekorten en overschotten 432
- 18.4 Conclusie 437
- 18.5 Samenvatting 438
- 18.6 Trefwoorden 439
- 18.7 Vragen 439
- 18.8 Problemen en toepassingen 439

19 De basisinstrumenten van financieel beheer 443

- 19.1 Huidige waarde: bepaal de waarde van geld in de tijd gezien 444
- 19.2 Omgaan met risico's 447
 - 19.2.1 Afkeer tegen risico 447
 - 19.2.2 De verzekeringsmarkt 447
 - 19.2.3 Spreiding van idiosyncratische (persoonlijke) risico's 449
 - 19.2.4 De afweging tussen risico en rendement 450
- 19.3 Vermogenswaardering 452
 - 19.3.1 Fundamentele analyse 452
 - 19.3.2 De efficiënte markthypothese 453
 - 19.3.3 Marktirrationaliteit 455
- 19.4 Conclusie 455
- 19.5 Samenvatting 457
- 19.6 Trefwoorden 458
- 19.7 Vragen 458
- 19.8 Problemen en toepassingen 458

20 Werkeloosheid en het natuurlijk werkeloosheidspercentage 461

- 20.1 Identificeren van werkeloosheid 462
 - 20.1.1 Op welke manier wordt werkeloosheid gemeten? 462
 - 20.1.2 Meet het werkeloosheidspercentage wel wat we willen weten? 471
 - 20.1.3 Hoe lang zijn werkelozen zonder werk? 471
 - 20.1.4 Waarom zijn er altijd enkele mensen werkeloos? 473
- 20.2 Een baan zoeken 474
 - 20.2.1 Waarom enige frictiewerkeloosheid onvermijdelijk is 474
 - 20.2.2 Overheidsbeleid en een baan zoeken 475
 - 20.2.3 Werkeloosheidsverzekeringen 476
- 20.3 Minimumloonwetgeving 477
- 20.4 Vakbonden en collectieve onderhandelingen 480
 - 20.4.1 De economische aspecten van vakbonden 481
 - 20.4.2 Zijn vakbonden goed of slecht voor de economie? 482
- 20.5 De theorie van de efficiënte lonen 485
 - 20.5.1 Werknemersgezondheid 486
 - 20.5.2 Werknemerswisseling 486
 - 20.5.3 Werknemersinspanning 486
 - 20.5.4 Werknemerskwaliteit 487
- 20.6 Conclusie 489
- 20.7 Samenvatting 490
- 20.8 Trefwoorden 490
- 20.9 Vragen 491
- 20.10 Problemen en toepassingen 491

Deel 8 Geld en prijzen op de lange termijn

21 Het monetaire systeem 497

- 21.1 De betekenis van geld 498
 - 21.1.1 De functies van geld 499
 - 21.1.2 Soorten geld 500
 - 21.1.3 Geld in de Amerikaanse economie 502
- 21.2 Het federal reserve systeem 504
 - 21.2.1 De organisatie van de Fed 505
 - 21.2.2 De Federal Open Market Committee 506
- 21.3 Banken en geldvoorraad 508
 - 21.3.1 Het eenvoudige geval dat er een banksysteem bestaat met 100 procent reserve 508
 - 21.3.2 Geldschepping door kredietverlening met beperkte dekking 509
 - 21.3.3 De geldmultiplier 510
 - 21.3.4 Hoe beheerst de Fed het monetaire stelsel 512
 - 21.3.5 Problemen bij de beheersing van de geldvoorraad 514
- 21.4 Conclusie 516
- 21.5 Samenvatting 516
- 21.6 Trefwoorden 517
- 21.7 Vragen 517
- 21.8 Problemen en toepassingen 517

22 De groei van het geld en inflatie 521

- 22.1 De klassieke inflatietheorie 523
 - 22.1.1 Het prijspeil en de geldwaarde 523
 - 22.1.2 Geldaanbod, geldvraag en het monetaire evenwicht 524
 - 22.1.3 De gevolgen van een monetaire injectie 525
 - 22.1.4 Een korte blik op het aanpassingsproces 526
 - 22.1.5 De klassieke tweedeling en neutraal geld 527
 - 22.1.6 Omloopsnelheid en de kwantiteitsvergelijking 529
 - 22.1.7 De inflatiebelasting 532
 - 22.1.8 Het Fisher-effect 534
- 22.2 De kosten van inflatie 535
 - 22.2.1 Een achteruitgang in de koopkracht? De misvatting over inflatie 536
 - 22.2.2 Shoeleather costs 536
 - 22.2.3 Menu costs 538
 - 22.2.4 Relatieve prijsvariabiliteit en de verkeerde verdeling van middelen 538
 - 22.2.5 Door de inflatie veroorzaakte belastingvervormingen 539
 - 22.2.6 Verwarring en ongerief 541
 - 22.2.7 Een bijzondere kostenpost van onverwachte inflatie: willekeurige verdeling van vermogen 541
- 22.3 Conclusie 547
- 22.4 Samenvatting 547
- 22.5 Trefwoorden 548
- 22.6 Vragen 548
- 22.7 Problemen en toepassingen 549

Deel 9 Economische fluctuaties op de korte termijn

23 De geaggregeerde vraag en het geaggregeerde aanbod 553

- 23.1 Drie cruciale kenmerken van economische fluctuaties 554
 - 23.1.1 Kenmerk 1: Economische fluctuaties zijn onregelmatig en onvoorspelbaar 554
 - 23.1.2 Kenmerk 2: De meeste macro-economische variabelen fluctueren tegelijk 554
 - 23.1.3 Kenmerk 3: Als de productie afneemt, dan neemt de werkloosheid toe 557
- 23.2 Verklaring van de kortetermijnfluctuaties van de economie 557
 - 23.2.1 Hoe de korte termijn verschilt van de lange termijn 557
 - 23.2.2 Het basismodel van de economische fluctuaties 558
- 23.3 De geaggregeerde vraagcurve 559
 - 23.3.1 Waarom de geaggregeerde vraagcurve naar beneden afbuigt 560
 - 23.3.2 Waarom de geaggregeerde vraagcurve kan verschuiven 562
- 23.4 De geaggregeerde aanbodcurve 565
 - 23.4.1 Waarom de geaggregeerde aanbodcurve op de lange termijn verticaal loopt 565
 - 23.4.2 Waarom de langetermijngeaggregeerde aanbodcurve kan verschuiven 566

- 23.4.3 Een nieuwe manier om de langetermijngroei en -inflatie af te beelden 568
- 23.4.4 Waarom de geaggregeerde aanbodcurve op de korte termijn opwaarts buigt 569
- 23.4.5 Waarom de kortetermijngeaggregeerde aanbodcurve kan verschuiven 572
- 23.5 Twee oorzaken van economische fluctuaties 574
 - 23.5.1 De gevolgen van een verschuiving in de geaggregeerde vraag 575
 - 23.5.2 De gevolgen van een verschuiving van het geaggregeerde aanbod 580
- 23.6 Conclusie 584
- 23.7 Samenvatting 584
- 23.8 Trefwoorden 585
- 23.9 Vragen 586
- 23.10 Problemen en toepassingen 586

24 De invloed van monetair en bestedingsbeleid op de geaggregeerde vraag 591

- 24.1 Hoe het monetaire beleid de geaggregeerde vraag beïnvloedt 592
 - 24.1.1 De liquiditeitsvoorkeurtheorie 593
 - 24.1.2 Het neerwaartse verloop van de geaggregeerde vraagcurve 597
 - 24.1.3 Veranderingen in de geldvoorraad 598
 - 24.1.4 De rol van het rentepercentage binnen het beleid van de Fed 599
- 24.2 Hoe het belastingbeleid de geaggregeerde vraag beïnvloedt 602
 - 24.2.1 Veranderingen in de overheidsbestedingen 602
 - 24.2.2 Het multipliereffect 602
 - 24.2.3 Een formule voor de bestedingsmultiplier 603
 - 24.2.4 Andere toepassingen van het multipliereffect 605
 - 24.2.5 Het crowding-outeffect 605
 - 24.2.6 Veranderingen in de belastingen 607
- 24.3 Beleidstoepassing om de economie te stabiliseren 609
 - 24.3.1 Argumenten voor een actief stabilisatiebeleid 609
 - 24.3.2 Argumenten tegen een actief stabilisatiebeleid 611
 - 24.3.3 Automatische stabilisatoren 614
- 24.4 Conclusie 615
- 24.5 Samenvatting 615
- 24.6 Trefwoorden 616
- 24.7 Vragen 616
- 24.8 Problemen en toepassingen 617

Verklarende woordenlijst 621

Trefwoordenregister 629

Over de auteur

N. Gregory Mankiw is professor economie aan Harvard University. Hij studeerde economie aan Princeton University en aan het Massachusetts Institute of Technology. Hij geeft les in macro-economie, micro-economie, statistiek en principes van de economie. Lang geleden was hij zelfs een tijdje zeelinstructeur.

Professor Mankiw is een zeer productief schrijver en een graag geziene gast bij academische en politieke debatten. Zijn werk is gepubliceerd in onderzoekstijdschriften als *American Economic Review*, *Journal of Political Economy* en *Quarterly Journal of Economics* en in populaire forums als *The New York Times*, *The Financial Times*, *The Wall Street Journal* en *Fortune*. Hij is ook de auteur van het populaire leerboek *Macroeconomics* (Worth Publishers). Naast zijn werk als docent, onderzoeker en auteur is professor Mankiw als onderzoeker verbonden aan het National Bureau of Economic Research, adviseur van de Federal Reserve Bank van Boston en het Congressional Budget Office en lid van de commissie voor de ontwikkeling van het toelatings-examen voor de studie economie.

Professor Mankiw woont in Wellesley, Massachusetts met zijn vrouw en drie kinderen.

Voorwoord: voor de docent

In mijn twintigjarige loopbaan als student was de cursus die mij het meest boeide die over de economische principes die ik in het eerste jaar van mijn studie volgde. Ik overdrijf niet als ik zeg dat die cursus mijn leven heeft veranderd.

Ik ben opgegroeid in een gezin waarin aan tafel veel over politiek werd gepraat. De voor- en nadelen van verschillende oplossingen voor problemen in de samenleving zorgden voor felle discussies. Op school voelde ik me echter meer aangetrokken tot de wetenschappelijke vakken. Terwijl politiek vaag, langdradig en subjectief leek, was wetenschap analytisch, systematisch en objectief. Terwijl ze er in politieke debatten nooit uitkwamen, ging de wetenschap vooruit.

De cursus in mijn eerste jaar over de principes van de economie opende mijn ogen voor een nieuwe manier van denken. Economie combineert de voordelen van politiek en wetenschap. Het is echt een sociale wetenschap. Het gaat over de samenleving, hoe mensen hun leven leiden en hoe ze met elkaar samenwerken. Maar het vak benadert dit onderwerp met de systematiek van de wetenschap. Door de methoden van wetenschap te gebruiken bij politieke vraagstukken probeert de economie te helpen vraagstukken op te lossen waar elke samenleving mee te maken heeft.

Ik wilde dit boek schrijven in de hoop een beetje van dat enthousiasme over de economie uit mijn eerste studiejaar te kunnen overbrengen. Economie is een studie waarin we met een klein beetje kennis al veel kunnen bereiken. (Dat kunnen we bijvoorbeeld niet zeggen van de studie natuurkunde of Japans.) Economen kijken op een unieke manier tegen de wereld aan en een groot deel van de kennis is in één studiejaar te leren. Mijn doel in dit boek is deze manier van denken aan een zo groot mogelijk publiek over te brengen en lezers ervan te overtuigen dat ze hiermee veel over de wereld om hen heen kunnen leren.

Ik vind dat iedereen de fundamentele ideeën die de economie te bieden heeft moet bestuderen. Een doel van studeren is mensen informeren over de wereld en hen daarbij betere burgers maken. De studie dient dit doel, net als alle andere disciplines. Het schrijven van een economieboek is daarom een grote eer en een grote verantwoordelijkheid. Het is een manier voor economen om te helpen een betere overheid en een toekomst met meer welvaart te ontwikkelen. Zoals de grote econoom Paul Samuelson het zei: 'Het maakt mij niet uit wie de wetten van een land schrijft of wie de verdragen tekent, zolang ik maar de leerboeken over economie mag schrijven.'

Voor wie is dit boek bedoeld?

Het is verleidelijk voor een professionele econoom die een leerboek schrijft om het standpunt van een econoom in te nemen en de onderwerpen te benadrukken die hem en andere economen fascineren. Ik heb mijn best gedaan om die verleiding te weerstaan. Ik heb geprobeerd mezelf te zien als iemand die voor het eerst iets over economie leert. Mijn doel is het materiaal te benadrukken dat *studenten* interessant vinden en moeten vinden.

Een resultaat is dat dit boek minder dik is dan veel boeken die worden gebruikt om studenten in de economie te introduceren. Als student was ik een langzame lezer (en dat ben ik helaas nog steeds). Ik begon te zweten als een docent ons duizend pagina's leerstof opgaf. Natuurlijk was mijn docent niet uniek. De Griekse dichter Callimachus zei het zo: 'Grote boeken, grote verveling.' Callimachus deed die ontdekking in 250 voor Christus, dus verwees hij waarschijnlijk niet naar een leerboek over economie. Nu hoor ik echter nog steeds in de hele wereld variaties op deze uitspraak wanneer studenten hun economiestof voor het eerst zien. Mijn doel in dit boek is die reactie te vermijden door de toeters, bellen en onnodige details over te slaan die studenten afleiden van de belangrijkste onderwerpen.

Een ander resultaat van deze studentgerichtheid is dat dit boek meer is gericht op toepassingen en beleid en minder op formele economische theorie dan het geval is bij andere boeken die voor de inleidende cursus zijn geschreven. In dit boek heb ik geprobeerd zo veel mogelijk toepassingen en beleidsvraagstukken aan te halen. De meeste hoofdstukken bevatten casestudy's om te illustreren hoe de economische principes worden toegepast. Daarnaast bevatten de kaders 'In het nieuws' (waarvan de meeste in deze editie nieuw zijn) fragmenten uit krantenartikelen die laten zien hoe economische ideeën licht werpen op huidige onderwerpen in de maatschappij. Wanneer studenten hun eerste cursus in de economie hebben voltooid, moeten ze het nieuws in een nieuw perspectief en met meer inzicht kunnen volgen.

Nieuw in de derde editie

Sinds ik de vorige editie van dit boek schreef, is er veel gebeurd in de wereld. In de afgelopen paar jaar hebben een nieuwe recessie, een nieuwe president in de VS, belastingverlagingen, bedrijfsschandalen, een nieuwe Europese munt en terroristische aanvallen het economisch landschap veranderd. Omdat een leraar economie actueel moet blijven in een wereld die alsmat verandert, bevat deze editie tientallen nieuwe casestudy's en kaders.

Behalve dat ik dit boek up-to-date heb gemaakt, heb ik ook de onderwerpkeuze en de leermethode aangepast na feedback van veel gebruikers van de vorige editie. Er zijn veel veranderingen, grote en kleine. De basispresentatie van vraag en aanbod in hoofdstuk 4 is bijvoorbeeld aangepast en verbeterd.

Alle aanpassingen die ik heb verricht en de vele andere die ik heb overwogen, hadden een beperking van de omvang als doel. Zoals de meeste zaken die we in de economie bestuderen, is de tijd van een student een schaars middel. Ik houd altijd het gezegde 'schrijven is schrappen' in gedachten.

Hoe zit dit boek in elkaar?

Om een beknopt en studentvriendelijk boek te schrijven, moest ik nieuwe manieren bedenken om bekend materiaal te rangschikken. Nu volgt een korte rondleiding door de tekst van dit boek. Ik hoop dat de rondleiding docenten een idee geeft hoe de puzzelstukjes in elkaar passen.

Inleidend materiaal

Hoofdstuk 1, 'Tien economische principes' laat zien hoe economen de wereld zien. Enkele grote ideeën in de economie, zoals opportunity cost, marginale besluitvorming, de rol van prikkels, de voordelen van handel en de efficiëntie van verdelingen in de markt worden kort belicht. In het hele boek verwijs ik regelmatig naar de *tien economische principes* uit hoofdstuk 1 om studenten eraan te herinneren dat deze ideeën de basis voor alle economie vormen.

In hoofdstuk 2, 'Denken als een econoom' wordt bestudeerd hoe economen hun vak benaderen. Ik bespreek hierin de rol van aannamen bij de ontwikkeling van een theorie en ik introduceer het concept van een economisch model. Ook wordt de rol van economen bij het maken van beleid besproken. De bijlage bij dit hoofdstuk biedt een korte opfriscursus over het gebruik van grafieken en hoe ze kunnen worden misbruikt.

In hoofdstuk 3, 'Onderlinge afhankelijkheid en de voordelen van handel' komt de theorie van comparatief voordeel aan de orde. Deze theorie legt uit waarom mensen met hun burens handelen en waarom landen met andere landen handel drijven. In de economie gaat het voor een groot deel om de vraag hoe marktkrachten veel individuele beslissingen over productie en consumptie coördineren. Als startpunt voor deze analyse zien studenten in dit hoofdstuk waarom specialisatie, onderlinge afhankelijkheid en handel iedereen kunnen bevoordelen.

De fundamentele instrumenten van vraag en aanbod

In de volgende drie hoofdstukken worden de basisinstrumenten vraag en aanbod geïntroduceerd. In hoofdstuk 4, 'De marktkrachten van vraag en aanbod' worden de aanbodcurve, de vraagcurve en het marktevenwicht geïntroduceerd. Hoofdstuk 5 'Elasticiteit in theorie en praktijk' wordt het concept van elasticiteit geïntroduceerd en wordt dit gebruikt om gebeurtenissen in drie verschillende markten te analyseren. Hoofdstuk 6, 'Vraag, aanbod en overheidsbeleid' gebruikt deze instrumenten om prijsmaatregelen te begrijpen, zoals beheersing van de huurprijs en de wet op het minimumloon en het heffen van belastingen.

In hoofdstuk 7, 'Consumenten, producenten en de efficiëntie van markten' wordt de analyse van vraag en aanbod uitgebreid met de concepten consumentensurplus en producentensurplus. Eerst wordt de relatie tussen de bereidheid van consumenten om te betalen en de vraagcurve bekeken en kijken we naar de relatie tussen kosten van producenten en de aanbodcurve. Daarna zien we dat het marktevenwicht de som van het producenten- en consumentensurplus maximaal houdt. Studenten leren dus snel hoe de efficiëntie van verdelingen in de markt in elkaar zit.

In de volgende twee hoofdstukken worden de concepten van het producenten- en consumentensurplus toegepast op beleidsvraagstukken. In hoofdstuk 8 'Praktijk: de kosten van belastingen' wordt uitgelegd waarom belastingen onvermijdelijke verliezen tot gevolg hebben en wat de grootte van deze verliezen bepaalt. Hoofdstuk 9 'Praktijk: internationale handel' laat zien wie er wint en wie er verliest bij internationale handel. Ook wordt het debat over protectionistisch handelsbeleid belicht.

Meer micro-economie

Nadat is onderzocht waarom de marktverdeling vaak wenselijk is, wordt vervolgens uitgelegd hoe de overheid soms marktresultaten kan verbeteren. In hoofdstuk 10, 'Externe effecten' wordt uitgelegd hoe externe effecten als vervuiling de marktresultaten inefficiënt kunnen maken en worden de mogelijke particuliere en collectieve oplossingen voor deze inefficiëntie besproken. Hoofdstuk 11, 'Collectieve goederen en gemeenschappelijke middelen' gaat over de problemen die ontstaan wanneer goederen, zoals defensie, geen marktprijs hebben.

In de volgende drie hoofdstukken wordt het gedrag van bedrijven en het bedrijfsleven onderzocht. In hoofdstuk 12, 'De kosten van productie' zien we waaruit de kosten van een bedrijf bestaan en worden kostencurves geïntroduceerd. In hoofdstuk 13, 'Bedrijven in competitieve markten', wordt het gedrag van bedrijven die prijsnemers zijn geanalyseerd en wordt de marktaanbodcurve afgeleid. Hoofdstuk 14, 'Monopolies' gaat over het gedrag van een bedrijf dat de enige verkoper in zijn markt is. De inefficiëntie van het prijsbeleid van een monopolist, de mogelijke maatregelen hiertegen en de pogingen van monopolisten om prijsdiscriminatie toe te passen, komen aan de orde.

Macro-economie

Bij het doceren van macro-economie streef ik er steeds naar de economie op de lange termijn te onderzoeken (wanneer prijzen flexibel zijn) voordat ik de economie op de korte termijn bespreek (waar prijzen vaststaan). Naar mijn mening vereenvoudigt deze benadering het leren over macro-economie om verschillende redenen. In de eerste plaats is de klassieke aanname van prijsflexibiliteit nauwer verweven met de basislessen van vraag en aanbod, die studenten al beheersen. Ten tweede kan de studie van de lange termijn worden onderverdeeld in verschillende hapklare brokken. In de derde plaats is het logischer de overgangsafwijkingen te bestuderen als studenten het langetermijnevenwicht begrijpen, omdat de conjunctuurencyclus staat voor een overgangsafwijking van de groei op de lange termijn van de economie. In de vierde plaats is de macro-economische theorie van de korte termijn controversiëler onder economen dan die van de lange termijn. Om deze redenen volgen veel cursussen voor gevorderden over macro-economie deze langetermijnbenadering. Mijn doel is eerstejaarsstudenten hetzelfde voordeel te bieden.

Ik begin mijn uitleg over macro-economie met meetbare onderwerpen. Hoofdstuk 15 'Bereken het komen van een land' gaat over de betekenis van het bruto binnenlands product en cijfers over het nationaal inkomen die daarmee verband houden. In hoofdstuk 16, 'Wat zijn de kosten van het levensonderhoud?' wordt de meting en het gebruik van de consumentenprijsindex besproken.

De volgende vier hoofdstukken beschrijven het gedrag van de echte economie op de lange termijn. In hoofdstuk 17, 'Productie en groei' worden verklaringen gegeven voor de grote verschillen in levensstandaard in de loop van de tijd en in verschillende landen. In hoofdstuk 18, 'Besparingen, investeringen en het financiële systeem', worden de typen financiële instellingen in onze economie besproken en hun rol bij de verdeling van middelen. In hoofdstuk 19, 'De basis-

instrumenten van financieel beheer' worden contante waarde, risicomanagement en de prijs van productiemiddelen besproken. Hoofdstuk 20, 'Werkeloosheid en het natuurlijk werkeloosheidspercentage', gaat over de factoren die op de lange termijn het werkeloosheidscijfer bepalen, waaronder het zoeken naar banen, de wet op het minimumloon, de marktkracht van vakbonden en efficiënte salarissen.

Nadat het langetermijngedrag van de echte economie is beschreven, keren we terug naar het langetermijngedrag van geld en prijzen. In hoofdstuk 21, 'Het monetaire systeem' wordt het concept van de econoom van geld en de rol van de centrale bank besproken bij het controleren van de hoeveelheid geld. In hoofdstuk 22, 'De groei van het geld en inflatie, wordt de klassieke theorie van inflatie ontwikkeld en de kosten besproken die inflatie met zich meebrengt.

Nadat de langetermijntheorie van de economie in de hoofdstukken 17 tot en met 22 is ontwikkeld, worden de kortetermijnveranderingen rond de langetermijntrend besproken. Hierbij wordt de theorie van kortetermijnveranderingen vereenvoudigd omdat studenten op dit punt in de cursus een goed basisbegrip hebben van macro-economische concepten. Hoofdstuk 23, 'De geaggregeerde vraag en het geaggregeerde aanbod' begint met enkele feiten over de conjunctuurencyclus. Vervolgens wordt het model van geaggregeerde vraag en aanbod geïntroduceerd. Hoofdstuk 24, 'De invloed van monetaire en bestedingsbeleid op de geaggregeerde vraag' legt uit hoe beleidsmakers de verschillende instrumenten kunnen gebruiken om de geaggregeerde vraagcurve te verschuiven en misschien al te ernstige economische fluctuaties kunnen beperken.

Hulpmiddelen bij het leren

Het doel van dit boek is studenten te helpen bij het leren van de fundamentele economische principes en te laten zien hoe deze principes zijn toe te passen in de wereld waarin ze leven. In het hele boek gebruik ik verschillende leermiddelen.

Casestudy's

Economische theorie is alleen bruikbaar en interessant als die kan worden toegepast om actuele gebeurtenissen en politiek te begrijpen. Dit boek bevat daarom talloze casestudy's waarin de beschreven theorie wordt toegepast.

Kaders 'In het nieuws'

Een voordeel van het bestuderen van de economie, is dat studenten een nieuw perspectief en beter begrip krijgen van nieuws over de hele wereld. Om dit voordeel te benadrukken, heb ik veel fragmenten van krantenartikelen opgenomen, waarvan sommige columns zijn van prominente economen. Deze artikelen laten samen met mijn korte inleidingen zien hoe de economische basistheorie kan worden toegepast. De meeste nieuwskaders zijn nieuw in deze editie.

Kaders 'Aanvullende informatie'

Deze kaders bevatten het extra achtergrondmateriaal. Sommige bieden een kijkje in de geschiedenis van economisch denken. Andere behandelen technische onderwerpen. Weer andere bespreken aanvullende onderwerpen die docenten al dan niet kunnen gebruiken in hun colleges.

Definities van kernbegrippen

Wanneer belangrijke begrippen worden geïntroduceerd in een hoofdstuk, worden ze *cursief* weergegeven. Bovendien wordt de definitie in de kantlijn geplaatst. Deze benadering helpt studenten het materiaal te leren en te bestuderen.

Quizvragen

Na iedere belangrijke paragraaf krijgen studenten een 'quiz' om te controleren of ze hebben begrepen wat ze zojuist hebben geleerd. Als studenten deze quizvragen niet snel kunnen beantwoorden, moeten ze de paragraaf nog eens doorlezen voordat ze verder gaan.

Samenvattingen

Ieder hoofdstuk eindigt met een korte samenvatting die studenten herinnert aan de belangrijkste lessen die ze hebben geleerd. Later in hun studie is dit een efficiënte manier om zich op examens voor te bereiden.

Lijst met trefwoorden

Met de lijst met trefwoorden aan het einde van ieder hoofdstuk kunnen studenten hun begrip van de nieuwe termen testen. Achter ieder trefwoord volgt een paginaverwijzing zodat studenten de termen die ze niet begrijpen nog eens kunnen bekijken.

Vragen

Aan het einde van ieder hoofdstuk volgen vragen over alle belangrijke onderwerpen uit het hoofdstuk. Studenten kunnen deze vragen gebruiken om te controleren of ze alles hebben begrepen en om zich op examens voor te bereiden.

Problemen en toepassingen

Ieder hoofdstuk bevat ook verschillende problemen en toepassingen waarmee studenten het materiaal dat ze hebben geleerd toe kunnen passen. Docenten kunnen deze vragen gebruiken als huiswerk of om in de klas te bespreken.

Extra materiaal

Bij dit boek horen verschillende aanvullingen voor docenten en studenten. Deze bronnen maken het de docent en student gemakkelijk. David R. Hakes (University of Northern Iowa), een toegewijd docent en econoom, heeft de ontwikkeling van de aanvullingen bij deze editie geleid.

South-Western levert gratis exemplaren van deze (Engelstalige) aanvullingen aan gekwalificeerde docenten.

Voor de docent

Het doceren van de principes van de economie kan een veeleisende taak zijn. Vaak zijn de klassen groot en zijn er geen of weinig student-assistenten. De aanvullingen voor de docent maken het werk eenvoudiger en leuker.

DOCENTENHANDLEIDING MET OPLOSSINGEN EN ACTIVITEITEN VOOR IN DE KLAS

Voor de voorbereiding van de lessen bevat de Docentenhandleiding, geschreven door Linda Ghent (Eastern Illinois University) een gedetailleerde samenvatting van ieder hoofdstuk van de tekst met leerdoelen en struikelblokken die studenten tegen kunnen komen. De handleiding biedt handige tips voor de docent en activiteiten in de klas om gezamenlijk te leren. De Docentenhandleiding bevat ook oplossingen op alle vragen aan het einde van ieder hoofdstuk, de quizvragen, vragen en problemen en toepassingen in de tekst.

DOCENTEN-CD

Op deze cd-rom vindt u belangrijke aanvullingen die docenten helpen: de integrale gids voor docenten, de docentenhandleiding met oplossingen en activiteiten voor in de klas, PowerPoint®-lessen en demonstratiedia's, transparanten en de testbank in zowel ExamView® Computerized Testing-software als in Microsoft Word-formaat.

INTEGRALE GIDS VOOR DOCENTEN

Deze gids is bedoeld voor de planning van de lessen en bevat een beknopt overzicht van alle bronnen van South Western voor een cursus in economische principes. De gids biedt ideeën voor het gebruik van deze hulpmiddelen in alle fases van de cursus.

TESTBANK

Daniel K. Biederman (University of North Dakota), Ken McCormick (University of Northern Iowa), Bryce Kanago (University of Northern Iowa), Penny Kugler (Central Missouri State University) en Andrew Parkes (University of Northern Iowa) hebben de Testbank herzien en bijgewerkt. Deze bestaat uit meer dan 200 vragen per hoofdstuk. Iedere vraag is op nauwkeurigheid en duidelijkheid van de antwoorden getest en de tekst is op veel punten verbeterd. Hierin zijn multiple-choice- en waar/niet-waar-vragen en vragen die kort moeten worden beantwoord opgenomen. De vragen laten studenten kritisch denken. Eenvoudige, gemiddelde en moeilijke vragen vatten de processen samen die studenten moeten gebruiken om hun antwoorden te vinden: herinneren, toepassen en integre-

ren. Vragen zijn per paragraaf gerubriceerd, zodat docenten snel de juiste vraag kunnen selecteren.

AANVULLENDE TESTBANK

Voor actuele en relevante Testbank-vragen wordt maandelijks een aanvulling op de Testbank gepubliceerd.

EXAMVIEW®

ExamView Computerized Testing Software bevat alle vragen in de gedrukte Testbank. Dit is een gebruiksvriendelijk programma voor het maken van tests met Microsoft Windows. Docenten kunnen vragen, instructies en antwoorden toevoegen of bewerken en vragen selecteren door ze op het scherm te bekijken, ze willekeurig te selecteren of ze op nummer te selecteren. Docenten kunnen ook online quizen maken en bijhouden, via internet, een lokaal netwerk (LAN) of een wide area network (WAN).

‘TIEN PRINCIPES’-VIDEOSET

Ken Witty, een getalenteerde documentairemaker heeft een videoserie geproduceerd om de *tien economische principes* te illustreren die in hoofdstuk 1 worden geïntroduceerd. Docenten kunnen deze video's gebruiken als interessante en visueel aantrekkelijke inleiding over onderwerpen die in het hele boek aan bod komen.

POWERPOINT-LESSEN EN DEMONSTRATIEDIA'S

Alleen op de website en in de Integrale gids voor docenten vindt u twee versies van de PowerPoint-presentatie. Docenten kunnen tijd besparen bij hun voorbereiding door deze duidelijke presentatie te gebruiken. In deze aanvulling vindt u alle essentiële onderwerpen die in ieder hoofdstuk van het boek aan de orde komen. Grafieken, tabellen, lijsten en concepten worden achtereenvolgens ontwikkeld, zoals een docent ze op een schoolbord uit zou leggen. Er worden extra voorbeelden en toepassingen gebruikt om belangrijke onderwerpen kracht bij te zetten. De dia's zijn duidelijk en fraai vormgegeven. Docenten kunnen dia's aanpassen of toevoegen om hun lessen vorm te geven. Een extra reeks demonstratiedia's bevat alle tabellen en grafieken uit de tekst. De dia's zijn allemaal te downloaden op de support-website: <http://mankiw.swlearning.com>.

TRANSPARANTEN

Er zijn fullcolour transparanten van alle belangrijke figuren en tabellen in de derde editie beschikbaar om op een overheadprojector te gebruiken. Ze zijn op verzoek leverbaar in sets voor micro-economie en macro-economie.

WEBTUTOR

WebTutor is een interactief, op het web gebaseerde aanvulling voor studenten, die de kracht van internet gebruikt om studenten actief bij de leerstof te betrekken. De docent kan WebTutor gebruiken als onderdeel van de cursus. De studenten kunnen deze zelfstandig gebruiken als studiegids. Voordelen voor studenten zijn automatische en directe feedback op quizvragen en examenvragen, interactieve, multimedia-uitleg van concepten, online oefeningen om de leerstof kracht bij te zetten, flashcards met geluid en meer interactie en betrokkenheid met online discussieforums.

WebTutor Advantage

WebTutor Advantage is een interactieve studiegids en biedt innovatieve hulpmiddelen die studenten actief bij de les betrekken. Voordelen zijn automatische en directe feedback op quizvragen, interactieve multimedia-uitleg van concepten, bijvoorbeeld geanimeerde grafieken en oefeningen met een online programma om grafieken te tekenen, streaming-videotoepassingen, online oefeningen, flashcards en meer interactie en betrokkenheid met online discussieforums. Er zijn ook hulpprogramma's voor de docent om de communicatie en samenwerking tussen studenten en docenten te vereenvoudigen.

Hulpmiddelen voor docenten op de support-website

Op deze beveiligde website (<http://mankiw.swlearning.com>) zijn de essentiële hulpmiddelen voor docenten te downloaden: de docentenhandleiding in Word, de testbank in Word en PowerPoint-lessen en demonstratiedia's.

TextChoice

Bij TextChoice is de digitale informatie van Thomson Learning te vinden. Dit is de snelste, eenvoudigste manier om uw eigen lesmateriaal te maken. U kunt materiaal van honderden van onze populaire titels vinden, gegevens uit een van onze databases selecteren en uw eigen materiaal toevoegen. Neem voor meer informatie contact op met uw vertegenwoordiger van South-Western/Thomson Learning.

Favoriete manieren om economie te leren: Docenteneditie

Auteurs David Anderson van Centre College en Jim Chasey van Homewood Flossmoor High School gebruiken experimenten om economisch onderwijs te verlevendigen. Dit is een handleiding voor de klas en voor individuele studie met experimenten en problemen om belangrijke economische concepten te verduidelijken.

Economics: Hits on the Web, Mankiw Edition met InfoTrac

Dit hulpboekje biedt studenten ondersteuning bij het zoeken op het world wide web. De handleiding bevat een inleiding over het world wide web, het surfen op het web, informatie vinden, e-mail, e-maildiscussiegroepen en nieuwsgroepen en internetbronnen voor onderzoek. Er zijn ook internetactiviteiten voor ieder hoofdstuk van de tekst opgenomen plus een lijst van de belangrijkste economische sites op het web. Ieder boekje biedt de student een toegangscode voor InfoTrac Colleged Edition, een volledig doorzoekbare online universiteitsbibliotheek met complete artikelen en bijbehorende afbeeldingen. Deze database geeft toegang tot honderden wetenschappelijke en populaire publicaties. Het zijn betrouwbare bronnen, zoals tijdschriften, kranten, encyclopedieën en nieuwsbrieven.

Turner Learning/CNN Economics Video met Integration Guide

Docenten kunnen de echte wereld naar de klas brengen met de Turner Learning/CNN Economics Video. Deze video bevat actuele verhalen die met de economie te maken hebben. De bijbehorende gids biedt een samenvatting en discussievragen bij ieder fragment. De video is geproduceerd in samenwerking met Turner Learning, Inc. Neem contact op met uw vertegenwoordiger van South-Western/Thomson Learning voor bestelinformatie.

Voor de student

South-Western biedt ook aanvullingen voor studenten. Deze aanvullingen benadrukken de belangrijkste theorie uit dit boek en bieden de mogelijkheid extra te oefenen en feedback te krijgen.

STUDIEGIDS

David R. Hales (University of Northern Iowa) heeft een studiegids ontwikkeld die studenten beter voorbereidt. Ieder hoofdstuk van de studiegids bevat leerdoelen, een beschrijving van de context en het doel van het hoofdstuk, een samenvatting van het hoofdstuk, belangrijke termen en definities, vragen die het kritisch denken stimuleren en hints om lastige concepten te begrijpen. Studenten kunnen hun begrip ontwikkelen door de praktijkproblemen en korte vragen op te lossen, en vervolgens hun begrip van de theorie toetsen met de zelftest, die bestaat uit waar/niet waar- en multiple-choicevragen. Oplossingen op alle problemen zijn in de studiegids te vinden.

WEBSITE MANKIW XTRA!

Deze site (<http://mankiwxtra.swlearning.com>) biedt een flink aantal online multimediahulpmiddelen om de student meer inzicht te geven in de economie:

- Diagnostische pretests voor diagnostische zelfbeoordeling van het begrip van ieder hoofdstuk en een planning op maat om gericht te studeren.
- De MAP (Mankiw Learning Assistance Program) biedt stap-voor-stapinstructies voor de leerdoelen van ieder hoofdstuk om de student systematisch meer begrip te geven van economische concepten.
- De workshop voor grafieken is een snelle leermethode om de vaak lastige taal van grafieken te begrijpen. Een uniek leersysteem dat bestaat uit lesmateriaal, interactief tekengereedschap en oefeningen leert de student hoe hij grafieken moet interpreteren, maken en uitleggen.
- Met videofragmenten en oefeningen van CNN kan de student de economie in actie zien en theoretisch materiaal beter begrijpen door het op actuele gebeurtenissen toe te passen.
- Videofragmenten 'Ask the Author' bieden de student de mogelijkheid lastig materiaal te beoordelen en duidelijk te maken.
- Met Xtra! Quizzing kan de student willekeurig gegenereerde quizvragen maken over het hoofdstuk van zijn of haar keuze.
- Economic Applications (e-con apps), met onder andere EconNews Online, EconDebate Online en EconData Online, helpt de student zijn begrip te vergroten van theoretische concepten door praktijkstudie en analyse van de actueelste economische artikelen, beleidsdebatten en gegevens.

POWERPOINT-LEERMATERIAAL

Er is een boekje beschikbaar met de presentatie van het lesmateriaal in PowerPoint (de tekst en grafieken) met ruimte naast iedere dia om tijdens de les notities te maken. Met deze aanvulling kunnen studenten in de klas aan de slag en hebben ze een uitstekende bron voor nu en voor later. Docenten die hun PowerPoint-presentaties willen aanpassen en hetzelfde willen doen met hun bijbehorende gedrukte tekst voor docenten kunnen dat doen via het uitgifteprogramma van South-Western/Thomson Learning.

WEBSITE

Handige bronnen voor studenten zijn te vinden op de website bij het boek: <http://mankiw.swlearning.com>. Er zijn koppelingen naar internetsites die met de economie te maken hebben, PowerPoint-dia's bij de leerstof en een voorbeeldhoofdstuk uit de studiegids. Ook is er informatie over loopbanen, belangrijke economische indicatoren en een database met andere websites.

CD-ROM ECONOMICS ALIVE!

Met deze interactieve cd-rom leren de studenten op een leuke manier alles over de economie. Met een combinatie van geanimeerde presentaties, interactieve oefeningen over grafieken en simulaties komen de kernprincipes van de economie tot leven. Dit product is beschikbaar in versies over de micro- en over de macro-economie. U leest er meer over op <http://econalive.swlearning.com>.

FAVORIEETE MANIEREN OM ECONOMIE TE LEREN

De auteurs David Anderson (Centre College) en Jim Chasey (Homewood Flossmoor High School) gebruiken experimenten om het economieonderwijs tot leven te brengen. Dit is een handleiding voor de klas en voor individuele studie met experimenten en problemen die belangrijke economische concepten onderstrepen.

9/11: ECONOMISCHE PERSPECTIEVEN

De vorm, groei en stemming van de wereldwijde economie zijn sterk beïnvloed door de gebeurtenissen van 11 september 2001. South-Western biedt nu een nieuwe verzameling essays met verschillende perspectieven op de economische effecten van deze gebeurtenissen. Ieder essay is geschreven door een van de auteurs van economieboeken van de uitgever, die allen erkend zijn om hun academische en professionele werk. Deze unieke samenwerking resulteert in een van de meest geavanceerde hulpmiddelen om discussies over de invloed van 11 september in de economie op gang te brengen.

N. Gregory Mankiw
Oktober 2002

Voorwoord: voor de student

‘Economie is een studie van de mens in het leven van alledag’, Dit schreef Alfred Marshall, de grote negentiende-eeuwse econoom in zijn leerboek *Principles of Economics*. Hoewel we sinds de tijd van Marshall veel hebben geleerd over de economie, is deze definitie van de economie nog altijd even waar als in 1890, toen de eerste editie van zijn boek uitkwam.

Waarom moet u als student aan het begin van de eenentwintigste eeuw de economie bestuderen? Er zijn drie redenen.

De eerste reden om de economie te bestuderen, is dat het u helpt de wereld waarin we leven te begrijpen. Veel vragen die u zich misschien stelt, hebben met de economie te maken. Waarom is het zo moeilijk een woning in Amsterdam te vinden? Waarom vragen luchtvaartmaatschappijen minder voor een retourtje als de reiziger op zaterdagochtend overblijft? Waarom krijgt Robin Williams zo veel geld voor zijn acteerprestaties? Waarom is de levensstandaard in veel Afrikaanse landen zo laag? Waarom hebben sommige landen een hoog inflatiecijfer terwijl andere stabiele prijzen hebben? Waarom is het in sommige tijden gemakkelijk om een baan te vinden en in andere zo lastig? Dit zijn slechts een paar vragen die u beter kunt beantwoorden na het volgen van een cursus economie.

De tweede reden om de economie te bestuderen, is dat het u een slimmere deelnemer aan de economie maakt. In uw leven neemt u veel economische beslissingen. Als student besluit u hoeveel jaar u aan uw studie besteedt. Wanneer u eenmaal een baan hebt, besluit u hoeveel van uw inkomen u uitgeeft, hoeveel u spaart en hoe u uw spaargeld investeert. Op een dag leidt u misschien een klein bedrijf of een grote onderneming en besluit u welke prijzen u voor uw producten vraagt. De inzichten in de komende hoofdstukken, helpen u deze beslissingen beter te nemen. Door de economie te bestuderen wordt u niet vanzelf rijk, maar krijgt u enkele middelen die u daarbij zouden kunnen helpen.

De derde reden om economie te studeren, is dat u de mogelijkheden en de grenzen van economisch beleid beter zult begrijpen. Als kiezer bepaalt u mede het beleid ten aanzien van de verdeling van de middelen in de samenleving. Wanneer u beslist welk beleid u steunt, stelt u zichzelf verschillende vragen over de economie. Wat zijn de nadelen van alternatieve vormen van belasting? Wat zijn de effecten van vrije handel met andere landen? Wat is de beste manier om het milieu te beschermen? Welke invloed heeft een begrotingstekort op de economie? Deze en soortgelijke vragen spelen altijd een rol bij beleidsmakers van gemeenten, provincies en in Den Haag.

De principes van de economie zijn op veel situaties in het leven toe te passen. Of u in de toekomst nu de krant leest, een bedrijf leidt of in de Tweede Kamer zit, u zult blij zijn dat u iets van de economie weet.

N. Gregory Mankiw
Oktober 2002

Deel I

Inleiding

Des te prettiger om met de kerst weer thuis te dineren

DEN HAAG | Jacqueline en Henk hebben dit jaar beduidend minder aan kleding en schoenen gespendeerd. De zomergarderobe voldeed eigenlijk nog prima. De najaarscollectie is een keer overgeslagen. In de uitverkoop hebben ze schoenen op de kop getikt.

Dat royale, onbezorgde geld uitgeven is er compleet af. Geeft niet, vinden Jacqueline en Henk, want als uit eten gaan een wekelijkse gewoonte is geworden, gaat de vreugde er snel van af. Daarom vonden ze het des te prettiger om met kerst weer een thuis te dineren. Ook de uitjes en de cadeautjes voor de kinderen en kleinkinderen vallen tegenwoordig een tikkeltje soberder uit.

Als echte gemiddelde Nederlander geeft het echtpaar minder uit aan vakanties. Dit jaar hebben Jacqueline en Henk niet hoeven nadenken en de wintersport geschrapt. Bovendien blijven ze komende zomer dicht bij huis. Het wordt waarschijnlijk weer Frankrijk, hoewel de vakantie in Turkije prima is bevallen.

Elke maand willen Jacqueline en Henk een bedrag opzij blijven zetten. Aanvankelijk zouden ze er een nieuwe keuken voor kopen, maar die lang gekoesterde wens blijft voorlopig een fijne droom. Hoe meer ze kunnen sparen, hoe minder ongerust ze zijn.

De nieuwe auto hakt er toch al in. Henk heeft daarin geen concessies gedaan, ondanks het aandringen van zijn vrouw om een occasion te kopen. Maar Henk heeft niet

voor niets zoveel moeite gedaan om de hypotheek over te sluiten. Dat scheelt vanwege de historisch lage rente maandelijks honderden euro's. Het blinkend blik voor de deur is de enige luxe in het Jaar van de Broekriem.

Haagsche Courant
31 december 2003

I

Tien economische principes

Het woord *economie* is afkomstig van het Griekse woord voor 'iemand die een huishouden leidt'. Op het eerste gezicht lijkt deze oorsprong misschien merkwaardig, maar het huishouden en de economie hebben eigenlijk veel met elkaar gemeen.

In het huishouden worden veel beslissingen genomen. Zo moet worden beslist wie in het gezin welke taken uitvoert en hoe ieder daarvoor wordt beloond. Wie kookt het eten? Wie doet de was? Wie zorgt voor het toetje? Wie bepaalt naar welke tv-programma's worden gekeken? Kortom, het huishouden moet zijn schaarse middelen verdelen over de verschillende gezinsleden, waarbij rekening wordt gehouden met ieders capaciteiten, inspanningen en wensen.

Net als bij een huishouden worden ook in een samenleving veel beslissingen genomen. Een samenleving moet beslissen welk werk wordt gedaan en wie het gaat doen. Sommige mensen verbouwen voedsel, andere mensen maken kleding en weer andere ontwikkelen computersoftware. Als de samenleving eenmaal de banen heeft verdeeld onder de mensen (en land, gebouwen en machines), moeten ook de producten worden verdeeld. De samenleving beslist wie kaviaar eet en wie aardappels, wie in een Ferrari rijdt en wie de bus moet nemen.

schaarste de beperkte beschikbaarheid van de natuurlijke hulpbronnen van de maatschappij

economie de studie van de manier waarop de samenleving omgaat met de schaarse middelen

Het beheer van de hulpbronnen van een samenleving is belangrijk omdat bronnen schaars zijn. *Schaarste* wil zegen dat de samenleving een beperkt aantal bronnen heeft en daarom niet alle goederen en diensten kan produceren die mensen zouden willen hebben. Zoals een huishouden niet alle gezinsleden alles kan geven wat zij willen, kan een samenleving niet ieder individu de hoogste levensstandaard geven die hij of zij misschien wel nastreeft.

Economie is de studie van de manier waarop de samenleving omgaat met zijn schaarse bronnen. In de meeste samenlevingen worden bronnen niet door één centrale planner toegewezen, maar via het geheel aan handelingen van miljoenen huishoudens en bedrijven. Economen bestuderen daarom de manier waarop mensen beslissingen nemen: hoeveel ze werken, wat ze kopen, hoeveel ze sparen en hoe ze hun spaargeld investeren. Economen bestuderen ook de manier waarop mensen met elkaar omgaan. Ze onderzoeken bijvoorbeeld hoe de vele kopers en verkopers van een product gezamenlijk de prijs en de hoeveelheid van een product bepalen. Ten slotte analyseren economen krachten en trends die de economie als geheel beïnvloeden, zoals de groei van het gemiddelde inkomen, het deel van de bevolking dat geen werk kan vinden en de mate waarin prijzen stijgen.

Hoewel de economische wetenschap veel facetten kent, wordt het vakgebied bij elkaar gehouden door enkele centrale ideeën. In de rest van dit hoofdstuk bekijken we *tien economische principes*. U hoeft zich geen zorgen te maken als u ze niet allemaal direct begrijpt of als u ze niet altijd even overtuigend vindt. In de volgende hoofdstukken zullen we deze ideeën uitgebreider bekijken. De tien principes worden hier alleen geïntroduceerd om u een overzicht te geven van waar het in de economie om draait. U kunt dit hoofdstuk dan ook zien als een smaakmaker voor de rest van dit boek!

1.1 Hoe mensen beslissingen nemen

Het is duidelijk wat een ‘economie’ is. Of we het nu over de economie van Amsterdam, over die van Nederland of over de wereldeconomie hebben, een economie bestaat uit niets anders dan een groep mensen die in het dagelijks leven met elkaar omgaan. Omdat het gedrag van een economie het gedrag van de individuen die de economie maken weerspiegelt, beginnen we onze economiestudie met vier principes van individuele beslissingen.

1.1.1 Principe 1: mensen moeten keuzes maken

De eerste les bij het nemen van beslissingen kunnen we samenvatten als ‘voor niets gaat de zon op’. Om iets te krijgen wat we willen hebben, moeten we meestal iets anders opgeven wat we graag willen hebben. Als we beslissingen willen nemen, moeten we het ene doel tegen het andere afwegen.

Stel dat een studente moet beslissen hoe zij haar waardevolste hulpbron, haar tijd, moet verdelen. Ze kan al haar tijd aan haar studie economie besteden; ze kan al haar tijd aan haar studie psychologie besteden of ze kan haar tijd verdelen tussen de twee studies. Voor ieder uur dat ze met het ene vak bezig is, levert ze een uur in van de tijd die ze had kunnen besteden aan het andere vak. En voor ieder uur dat ze aan haar studie besteedt, levert ze een uur in dat ze had

kunnen besteden aan slapen, een fietstocht, tv-kijken of wat extra geld verdienen met haar parttimebaan.

Of bijvoorbeeld: ouders die beslissen hoe ze het inkomen van hun gezin besteden. Ze kunnen het uitgeven aan eten, kleding of aan een vakantie. Ze kunnen echter ook wat geld van het gezinsinkomen sparen voor hun pensioen of voor het collegegeld van hun kinderen. Wanneer ze ervoor kiezen wat extra geld te besteden aan een van deze producten, hebben ze weer minder geld om ergens anders aan te besteden.

Groepen mensen in een samenleving hebben met andere soorten keuzes te maken. Hoe meer we bijvoorbeeld aan defensie uitgeven om onze grenzen te beschermen tegen vijanden van buitenaf, hoe minder we kunnen besteden aan consumentenproducten om onze levensstandaard in eigen land te verhogen. In de moderne maatschappij is de afweging tussen een schoon milieu en een hoog inkomensniveau ook belangrijk. Wetten die bedrijven verplichten om de vervuiling te beperken verhogen de productiekosten van goederen en diensten. Vanwege de hogere kosten zullen deze bedrijven uiteindelijk minder winst maken, lagere salarissen kunnen betalen, hogere prijzen moeten rekenen of een combinatie van deze drie. Terwijl milieumaatregelen ons dus het voordeel geven van een schonere omgeving en dus een betere gezondheid, brengen ze ook kosten met zich mee: een lager inkomen van de eigenaars van bedrijven, werknemers en klanten.

Een andere keuze waar de samenleving mee te maken heeft is die tussen efficiëntie en rechtvaardigheid. *Efficiëntie* wil zeggen dat de samenleving het maximale uit haar schaarse middelen haalt. *Rechtvaardigheid* betekent dat de voordelen van deze bronnen eerlijk worden verdeeld onder de leden van die samenleving. Met andere woorden: efficiëntie heeft te maken met de grootte van de economische taart, rechtvaardigheid met de verdeling van die taart. Vaak zijn deze twee doelen in strijd met elkaar bij het opstellen van het beleid van een regering.

Denk bijvoorbeeld aan maatregelen die zijn gericht op een eerlijkere verdeling van economische welvaart. Sommige van deze maatregelen proberen de hulpbehoevendste mensen in de samenleving te helpen, bijvoorbeeld sociale voorzieningen. Andere, zoals de individuele inkomstenbelasting, vragen degenen die financieel succesvol zijn wat meer bij te dragen dan anderen. Hoewel deze maatregelen het voordeel hebben dat ze de rechtvaardigheid vergroten, brengen ze kosten met zich mee in termen van minder efficiëntie. Wanneer de overheid het inkomen van de rijken opnieuw verdeelt ten gunste van de armen, wordt de beloning voor hard werken kleiner, met als gevolg dat mensen minder werken en minder produceren. Met andere woorden: als de overheid probeert de economische taart in meer gelijke stukken te verdelen, wordt de taart kleiner.

Als we beseffen dat mensen keuzes moeten maken, weten we nog niet automatisch welke beslissingen ze nemen of moeten nemen. Een student moet bijvoorbeeld de studie psychologie niet verwaarlozen om meer tijd over te houden voor de studie economie. De samenleving moet niet ophouden met het beschermen van het milieu omdat de milieumaatregelen onze materiële levensstandaard beperken. We moeten de armen niet negeren omdat de prikkels om te werken verdwijnen als we ze helpen. Toch is het belangrijk de keuzes in het leven te onderkennen, omdat mensen waarschijnlijk alleen goede beslissingen nemen als ze de mogelijkheden die ze hebben begrijpen.

efficiëntie de eigenschap van een samenleving om maximaal profijt te halen uit de aangewende schaarse middelen

rechtvaardigheid de eigenschap om economische welvaart op een eerlijke manier te verdelen over de leden van de samenleving

1.1.2 Principe 2: de kosten van iets worden bepaald door datgene wat we willen opgeven om het te krijgen

Omdat mensen keuzes maken, moeten ze de kosten en opbrengsten van alternatieven vergelijken. Vaak zijn de kosten van een bepaalde actie echter niet zo duidelijk als op het eerste gezicht lijkt.

Denk bijvoorbeeld aan de beslissing om te gaan studeren. Het voordeel is intellectuele verrijking en de kans op een baan. Maar wat zijn de kosten? De verleiding is groot om het geld dat u moet besteden aan colleges, boeken, woonruimte en levensonderhoud gewoon bij elkaar op te tellen en dat de kosten te noemen. Toch is de som van deze kosten niet het totaal wat u opgeeft om een jaar aan de universiteit te studeren.

Het eerste probleem bij deze rekenmethode is dat er factoren worden meegerekend die geen echte studiekosten zijn. Ook als u niet gaat studeren, hebt u een slaapplek en eten nodig. Woonruimte en kosten van levensonderhoud zijn alleen studiekosten als ze hoger zijn als u studeert. De kosten van woonruimte en levensonderhoud kunnen als u gaat studeren zelfs lager zijn dan in het geval u niet studeert. In dit geval zijn de besparingen aan ruimte en kosten van levensonderhoud een voordeel van het gaan studeren.

Het tweede probleem met deze kostenberekening is dat de grootste uitgave van studeren over het hoofd wordt gezien; tijd. Wanneer u een jaar lang colleges bijwoont, boeken leest en werkstukken schrijft, kunt u die tijd niet besteden aan een baan. Voor de meeste studenten bestaat het grootste deel van de kosten van hun opleiding uit het salaris dat ze opgeven om te gaan studeren.

Alles wat u opgeeft om een product te verkrijgen, noemen we de *alternatieve kosten* van een product (in het Engels aangeduid met de term *opportunity cost*). Bij het nemen van een beslissing, bijvoorbeeld gaan studeren, moet u zich bewust zijn van de alternatieve kosten van iedere mogelijke actie. Dat bent u overigens meestal ook. Sporters die kunnen studeren of miljoenen euro's verdienen door op professioneel niveau te spelen, zijn zich er wel degelijk van bewust dat de alternatieve kosten van studeren heel hoog zijn. Het is geen verrassing dat ze het voordeel vaak niet vinden opwegen tegen de kosten.

alternatieve kosten (opportunity cost)
alles wat opgeofferd moet worden om iets te verkrijgen

1.1.3 Principe 3: rationele mensen denken in de marge

Keuzes in het leven zijn zelden zwart-witbeslissingen maar hebben vaak grijs-tinten. Rond etenstijd hoeft u niet te beslissen of u gaat vasten of gaat vreten als een varken. De vraag is eerder of u een extra schepje aardappelpuree neemt. In examentijd gaat het niet om de keuze tussen de boel laten waaien of 24 uur per dag studeren, maar eerder om de beslissing een extra uurtje te besteden aan de studie of televisie te kijken. Economen gebruiken de term *marginale veranderingen* om kleine stapsgewijze aanpassingen aan een bestaand actieplan te beschrijven. Onthoud dat 'marge' 'rand' betekent, dus marginale veranderingen zijn randverschijnselen bij alles wat u doet.

In veel situaties nemen mensen de beste beslissingen door in de marge te denken. Stel bijvoorbeeld dat u een vriend om advies vraagt hoeveel jaar u nog moet studeren. Als hij u alleen maar ziet als professor of als gesjeesde student, hebt u reden tot klagen: met deze zwart-witvergelijking schiet u immers weinig op. U hebt al enige opleiding genoten en waarschijnlijk staat u voor de keuze of u een of twee jaren extra wilt besteden aan een aanvullende opleiding. Wilt u een

marginale veranderingen kleine stapsgewijze aanpassingen van een plan of een handeling

goede beslissing nemen, dan moet u weten welke extra voordelen een extra jaar studeren met zich meebrengt (meer salaris in uw verdere loopbaan en het plezier van het leren) en de extra kosten die u maakt (collegegeld en het salaris dat u niet verdient als u de opleiding volgt). Door deze *marginale voordelen* met de *marginale kosten* te vergelijken, kunt u beoordelen of het extra jaar de moeite waard is.

Nog een voorbeeld: stel dat een luchtvaartmaatschappij moet beslissen hoeveel passagiers moeten betalen voor een last-minutevlucht. Stel dat een vlucht met 200 zitplaatsen binnen Europa de maatschappij 100.000 euro kost. In dit geval zijn de gemiddelde kosten per zitplaats $100.000/200$ ofwel 500 euro. U zou nu gemakkelijk de conclusie kunnen trekken dat de maatschappij nooit een ticket voor minder dan 500 euro moet verkopen. De maatschappij kan echter de winst verhogen door in de marge te denken. Stel dat een vliegtuig op het punt staat te vertrekken met tien lege plaatsen en een passagier die mee wil is bereid om 300 euro voor een plaats te betalen. Moet de maatschappij aan hem een ticket verkopen? Natuurlijk. Als het vliegtuig lege stoelen heeft, zijn de kosten van een extra passagier minimaal. Hoewel de *gemiddelde* kosten van het vliegen van een passagier 500 euro bedragen, bedragen de *marginale* kosten niet meer dan de kosten van een zakje nootjes en een blikje fris dat de extra passagier consumeert. Zolang de passagier meer betaalt dan de marginale kosten, is het winstgevend om hem een ticket te verkopen.

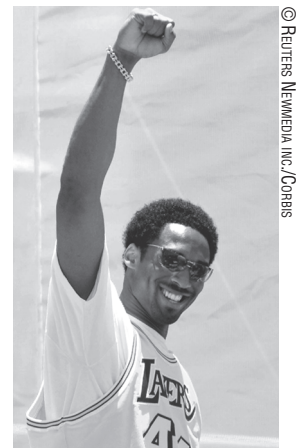
Zoals deze voorbeelden aantonen, kunnen mensen en bedrijven betere beslissingen nemen door in de marge te denken. Iemand die rationele beslissingen neemt, onderneemt alleen actie als het marginale voordeel van de actie de marginale kosten overstijgt.

1.1.4 Principe 4: mensen reageren op prikkels

Omdat mensen beslissingen nemen door kosten en opbrengsten te vergelijken, kan hun gedrag veranderen als de kosten of opbrengsten veranderen. Anders gezegd: mensen reageren op prikkels. Wanneer de prijs van een appel stijgt, besluiten mensen bijvoorbeeld om meer peren en minder appels te eten, omdat een appel duurder is. Tegelijkertijd besluiten appelkwekerijen meer personeel aan te nemen en meer appels te oogsten, omdat het ook voordeliger is om een appel te verkopen. Zoals we zullen zien, is het effect van de prijs op het gedrag van kopers en verkopers in een markt (in dit geval de markt voor appels) cruciaal om te begrijpen hoe de economie werkt.

Beleidsmakers moeten nooit vergeten dat mensen op prikkels reageren. Het gedrag van mensen is vaak te veranderen door de kosten of opbrengsten waar ze mee te maken krijgen aan te passen. Belasting op benzine moedigt mensen bijvoorbeeld aan om in kleinere auto's te rijden die minder benzine verbruiken. Mensen worden bovendien aangemoedigd het openbaar vervoer te nemen en dichterbij hun werk te gaan wonen. Als de belasting hoog genoeg zou zijn, zouden mensen in elektrische auto's gaan rijden.

Wanneer beleidsmakers niet in staat zijn in te zien hoe hun beleid prikkels beïnvloedt, krijgen ze vaak te maken met onbedoelde effecten. Denk bijvoorbeeld aan een maatregel om de verkeersveiligheid te bevorderen. Tegenwoordig hebben alle auto's veiligheidsgordels, maar vijftig jaar geleden was dat niet het geval. In de jaren zestig van de vorige eeuw

© REUTERS/NEW MEDIA INC./CORBIS

Basketballer Kobe Bryant kan meepraten over alternatieve kosten en prikkels. Ondanks uitstekende cijfers op de middelbare school besloot hij niet naar de universiteit te gaan en als professional te gaan spelen. Als een van de toppers uit de Amerikaanse competitie verdiende hij miljoenen dollars.

werden wetten aangenomen waarin veiligheidsgordels werden verplicht in nieuwe auto's.

Welke invloed heeft de veiligheidsgordel op veiligheid in de auto? Het directe effect is duidelijk. Wanneer iemand een veiligheidsgordel draagt, wordt de kans groter dat hij een ernstig auto-ongeluk overleeft. Maar dat is niet het hele verhaal. De wet heeft ook effect op het gedrag doordat prikkels worden veranderd. Het relevante gedrag is in dit geval de snelheid en de roekeloosheid waarmee mensen rijden. Langzaam en voorzichtig rijden is duur omdat de tijd en energie van de chauffeur worden gebruikt. Wanneer mensen moeten besluiten hoe veilig ze rijden, vergelijken rationele mensen het marginale voordeel van veiliger rijden met de marginale kosten. Ze rijden langzamer en voorzichtiger als het voordeel van extra veiligheid hoog is. Het is bijvoorbeeld geen wonder dat mensen langzamer en voorzichtiger rijden wanneer het vriest.

Bedenk hoe een wet voor veiligheidsgordels de kosten-batenberekening van een chauffeur beïnvloedt. Veiligheidsgordels maken ongelukken minder kostbaar, omdat ze de kans op verwondingen of een dodelijke afloop verkleinen. Met andere woorden: door veiligheidsgordels te gebruiken worden voordelen van langzaam en voorzichtig rijden beperkt. Mensen reageren op veiligheidsgordels zoals ze zouden reageren op verbeteringen aan de weg; door sneller en minder voorzichtig te rijden. Het eindresultaat van zo'n wet is dus een groter aantal ongelukken. Het roekeloze rijgedrag heeft een negatief effect op voetgangers die meer kans hebben betrokken te raken bij een ongeluk, maar (in tegenstelling tot de automobilisten) niet het voordeel van extra bescherming genieten.

Dit verhaal over prikkels en veiligheidsgordels lijkt misschien triviaal, in een onderzoek uit 1975 toonde de Amerikaanse econoom Sam Peltzman echter aan dat de veiligheidswetten veel van dergelijke effecten hadden. Peltzman bewees dat deze wetten in de Verenigde Staten minder doden per ongeluk maar meer ongelukken tot gevolg hadden. Het uiteindelijke resultaat is dat het aantal omgekomen automobilisten nauwelijks verandert en het aantal dodelijk verongelukte voetgangers toeneemt.

Pelzmans analyse van veiligheid in de auto is een voorbeeld van het algemene principe dat mensen op prikkels reageren. Veel prikkels die economen bestuderen, zijn duidelijker zichtbaar dan in dit voorbeeld. Niemand verbaast zich erover dat mensen in Europa vanwege de hogere benzineprijzen in kleinere auto's rijden dan in de Verenigde Staten. Maar zoals het voorbeeld van de veiligheidsgordels laat zien, kunnen maatregelen effecten hebben die vooraf niet duidelijk zijn. Wanneer we een wet of maatregel analyseren, moeten we niet alleen letten op de directe effecten, maar ook op de indirecte effecten die door prikkels ontstaan. Als het beleid prikkels verandert, zullen mensen hun gedrag erdoor gaan veranderen.

Quiz

Noem de vier principes van individuele besluitvorming en leg ze kort uit.

1.2 Hoe mensen samenwerken

Bij de bespreking van de eerste vier principes hebben we laten zien hoe mensen beslissingen nemen. Beslissingen die we in ons leven nemen, hebben echter niet

alleen invloed op onszelf, maar ook op andere mensen. Bij de volgende drie principes gaat het erom hoe mensen met elkaar omgaan.

1.2.1 Principe 5: handel kan in ieders belang zijn

Waarschijnlijk heeft u wel eens gehoord dat de Japanse en de Amerikaanse markt concurrenten zijn. Op sommige gebieden is dat inderdaad het geval: Amerikaanse en Japanse bedrijven produceren veelal dezelfde producten. Ford en Toyota beconcurreren elkaar om dezelfde klanten in de automarkt. Compaq en Toshiba concurreren om dezelfde klanten in de markt voor pc's.

Daarmee is echter niet alles gezegd over concurrentie tussen landen. Handel tussen de Verenigde Staten en Japan is geen voetbalcompetitie waarbij de ene club wint en de andere verliest. Integendeel, handel tussen twee landen kan in het belang zijn van beide landen.

Bedenk bijvoorbeeld maar eens welke invloed handel op uw gezin heeft. Wanneer u, uw partner of een van uw kinderen werk zoekt, gaat hij of zij de strijd aan met leden van andere gezinnen die ook op zoek zijn naar een baan. Gezinnen concurreren ook met elkaar bij het boodschappen doen, omdat ieder gezin de beste producten tegen de laagste prijs wil kopen. In zekere zin zijn alle gezinnen dus in een economische strijd verwickeld.

Ondanks de concurrentie zou uw gezin niet beter af zijn als het zichzelf zou isoleren van alle andere gezinnen. Uw gezin zou dan zelf voedsel moeten verbouwen, zelf kleding moeten maken en zelf een huis moeten bouwen. Het is duidelijk dat uw gezin veel baat heeft bij handel met anderen. Door te handelen kan iedereen zich specialiseren in de activiteiten waar hij of zij het beste in is, of het nu gaat om het verbouwen van gewassen, het maken van kleding of het bouwen van huizen. Wanneer mensen met andere mensen handelen, kunnen ze een grotere verscheidenheid aan producten en diensten kopen, tegen een lagere prijs.

Zowel landen als gezinnen profiteren van de mogelijkheid om met elkaar te handelen. Door te handelen kunnen landen zich specialiseren in datgene waar ze het beste in zijn en profiteren van een grotere verscheidenheid aan producten en diensten. Zo zijn bijvoorbeeld de Japanners, de Duitsers, de Egyptenaren en de Brazilianen niet alleen onze concurrenten in de wereldhandel, maar ook onze partners.

1.2.2 Principe 6: markten zijn vaak een goede manier om economische activiteit te organiseren

De val van het communisme in de Sovjet-Unie en Oost-Europa eind jaren tachtig van de vorige eeuw is misschien wel de belangrijkste verandering in de wereld van de laatste vijftig jaar. In communistische landen gold de opvatting dat centrale planners van de overheid het beste in staat waren om economische activiteit te leiden. Deze planners besloten welke goederen en diensten werden geproduceerd, hoeveel er werd geproduceerd en wie deze producten en diensten produceerde en consumeerde. De theorie achter centrale planning was dat alleen de overheid economische activiteiten kon organiseren zodat economische welvaart voor het land als geheel werd bereikt.

"Voor 5 euro per week mag je de hele dag voetbal kijken zonder dat iemand gaat zeuren dat je het gras moet maaien!"

markteconomie een economie waarin de middelen worden verdeeld door de gedecentraliseerde besluiten van een groot aantal bedrijven en huishoudens die samenwerken in markten voor producten en diensten

Tegenwoordig hebben de meeste landen met centraal geplande economieën dit systeem afgeschud en proberen ze markteconomieën te ontwikkelen. In een *markteconomie* worden de beslissingen niet door een centrale planner genomen, maar door miljoenen bedrijven en huishoudens. Bedrijven besluiten wie ze aanpakken en wat ze maken. Huishoudens besluiten voor welke bedrijven ze werken en wat ze met hun inkomen kopen. Deze bedrijven en huishoudens werken samen op de markt waar prijzen en eigenbelang de basis vormen voor hun beslissingen.

Op het eerste gezicht is het succes van markteconomieën verwarrend. In een markteconomie streeft immers niemand naar het economisch welzijn van een samenleving als geheel. In vrije markten bevinden zich veel kopers en verkopers van talloze producten en diensten. Deze kopers en verkopers zijn allemaal in de eerste plaats geïnteresseerd in hun eigen welzijn. Ondanks gedecentraliseerde besluitvorming en mensen die in hun eigen belang beslissingen nemen, zijn markteconomieën toch in staat gebleken algeheel economisch welzijn te bereiken.

In zijn boek *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* uit 1776 deed econoom Adam Smith de bekendste observatie uit de economie: huishoudens en bedrijven die in markten met elkaar samenwerken, gedragen zich alsof ze worden geleid door een 'onzichtbare hand' die hen naar de gewenste marktresultaten leidt. Een van onze doelen in dit boek is te begrijpen hoe deze onzichtbare hand werkt. Wie zich bezighoudt met economie, ontdekt dat prijs het instrument is waarmee de onzichtbare hand economische activiteiten leidt. Prijzen drukken niet alleen de waarde van een product voor de samenleving uit, maar ook de kosten voor de samenleving om het product te maken. Omdat huishoudens en bedrijven naar prijzen kijken als ze besluiten iets te kopen of te verkopen, kijken ze zonder het te weten naar de sociale voordelen en kosten van hun acties. Daardoor brengen prijzen deze afzonderlijke beslissers tot resultaten die in veel gevallen de welvaart van de maatschappij als geheel optimaal houden.

Het vermogen van de onzichtbare hand om economische activiteiten te sturen, heeft een belangrijk gevolg: wanneer de overheid niet toelaat dat prijzen zich op een natuurlijke manier aanpassen aan vraag en aanbod, kan de onzichtbare hand de miljoenen huishoudens en bedrijven waar de economie uit bestaat niet coördineren. Daarom hebben belastingen een negatieve invloed op de verdeling van productiemiddelen: belastingen vervormen de prijzen en dus de beslissingen van huishoudens en bedrijven. Zo kunnen we ook de nog grotere schade verklaren die maatregelen veroorzaken die de prijzen rechtstreeks controleren, bijvoorbeeld controle op de huurprijzen. En de mislukking van het communisme wordt hierdoor duidelijk. In communistische landen werden de prijzen niet bepaald door de markt, maar opgelegd door centrale planners. Deze planners beschikten niet over de prijsinformatie in een situatie waar prijzen zich vrij aan kunnen passen aan de krachten in de markt. Centrale planners mislukten omdat ze probeerden de economie te beheersen met een hand op hun rug gebonden; de onzichtbare hand van de markt.

1.2.3 Principe 7: overheden kunnen de resultaten van de markt soms verbeteren

Als de onzichtbare hand van de markt zo goed is, waarom hebben we dan een overheid nodig? Een antwoord kan zijn dat de onzichtbare hand de overheid

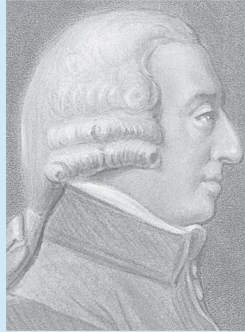
Aanvullende informatie

Adam Smith en de onzichtbare hand

Misschien is het toeval dat het bekende boek *The Wealth of Nations* van Adam Smith precies in 1776 verscheen, het jaar waarin Amerikaanse revolutionairen de onafhankelijkheidsverklaring tekenden. De twee documenten delen in ieder geval het denkbeeld dat in die tijd gold; dat mensen meestal het beste aan hun lot konden worden overgelaten, zonder dat de zware hand van de overheid hun activiteiten leidde. Deze politieke filosofie biedt de intellectuele basis voor de markteconomie en meer algemeen voor de vrije samenleving.

Waarom werken gedecentraliseerde markteconomieën zo goed? Omdat mensen altijd lief en aardig voor elkaar zijn? Integendeel. Dit is de beschrijving van Adam Smith van de manier waarop mensen met elkaar samenwerken in een markteconomie:

De mens heeft ongeveer altijd behoefte aan de hulp van zijn medemens en het is onterecht dat hij die hulp alleen verwacht uit de vrijgevigheid van die medemens. Hij maakt meer kans om te winnen als hij hun eigenliefde in zijn belang kan aanwenden en hun kan laten zien dat het in hun eigen voordeel is om hem te helpen ... Niet van de wel-

Adam Smith

willendheid van de slager, brouwer of bakker verwachten wij ons avondmaal, maar van de overweging van hun eigenbelang ...

Geen enkel individu heeft de intentie het algemeen belang te dienen en geen enkel individu weet in welke mate hij het dient ... De mens is alleen uit op zijn eigen voordeel en hij wordt daarin, zoals in veel andere gevallen, geleid door een onzichtbare hand om naar een doel te streven dat geen deel uitmaakt van zijn intenties. Ook is het niet altijd slecht voor de maatschappij dat er het doel er geen deel van uitmaakt. Door zijn eigen belang na te streven, dient een individu vaak dat van de maatschappij beter dan wanneer hij werkelijk van plan is het te dienen.

Smith zegt dat mensen die deelnemen aan de economie worden gestuurd door eigenbelang en dat de 'onzichtbare hand' van de markt dit eigenbelang zo leidt dat algemeen economisch welzijn wordt bereikt. Veel inzichten van Smith staan nog steeds centraal in de moderne economie. In onze analyse in de volgende hoofdstukken zullen we de conclusies van Smith nauwkeuriger onderzoeken en zullen we de sterke en zwakke kanten van de idee van de onzichtbare hand volledig analyseren.

nodig heeft om haar te beschermen. Markten werken alleen als is vastgesteld wie waar recht op heeft. Een boer kan geen voedsel verbouwen als hij continu moet opletten dat er niets wordt gestolen en een restaurant kan geen maaltijden serveren als klanten niet voor vertrek betalen. We vertrouwen allemaal op regels en wetten van de overheid om onze rechten te laten gelden op de zaken die we produceren.

Toch is er nóg een antwoord op de vraag waarom we de overheid nodig hebben. Hoewel markten meestal een goede manier zijn om economische activiteiten te organiseren, zijn er hele belangrijke uitzonderingen op deze regels. Er zijn twee algemene redenen waarom een overheid zou ingrijpen in de economie: om efficiëntie te bereiken en om rechtvaardigheid te bereiken. De meeste overheidsmaatregelen zijn er dan ook op gericht om de economische taart te vergroten of om de verdeling van die taart aan te passen.

Hoewel de onzichtbare hand het vaak aan de markt overlaat om middelen efficiënt te verdelen, gebeurt dat niet altijd. Economen zeggen dat er sprake is van *marktfalen* in een situatie waarin de markt zelf niet in staat is de bronnen

marktfalen een situatie waarin de markt zonder inmenging van buitenaf, er niet in slaagt om de beschikbare middelen efficiënt te verdelen

extern effect het ongecompenseerde gevolg van de handelingen van iemand op het welzijn van een ander

marktmacht de mogelijkheid die een economische speler (of een kleine groep spelers) heeft om aanzienlijke invloed uit te oefenen op de marktprijzen

efficiënt te verdelen. Een mogelijke reden van een slechte werking van de markt is bijvoorbeeld een *extern effect*, ofwel de invloed van de acties van één persoon op het welzijn van een buitenstaander. Een klassiek voorbeeld van externe kosten is vervuiling. Een andere oorzaak van een slechte werking van de markt wordt gevormd door *marktmacht*, ofwel het vermogen van één persoon (of kleine groep) om de marktprijzen onnodig te beïnvloeden. Als iedereen in de stad bijvoorbeeld water nodig heeft maar er is slechts één bron, dan heeft de eigenaar van die bron geen last van de strenge concurrentie waarmee de onzichtbare hand normaal gesproken het eigenbelang in toom houdt. Wanneer externe effecten of marktmacht optreden, kan goed overheidsbeleid de economische efficiëntie vergroten.

De onzichtbare hand kan soms ook niet verhinderen dat economische welvaart ongelijk wordt verdeeld. Een markteconomie belooft mensen naar hun vermogen om zaken te produceren waar andere mensen bereid zijn voor te betalen. De beste voetballer ter wereld verdient meer dan de beste schaker, omdat mensen nu eenmaal bereid zijn meer te betalen om naar voetbal te kijken dan om een schaakwedstrijd bij te wonen. De onzichtbare hand zorgt er niet automatisch voor dat iedereen voldoende te eten, nette kleding en adequate gezondheidszorg heeft. Vaak is overheidsbeleid, bijvoorbeeld de inkomstenbelasting en het systeem van sociale zekerheid, erop gericht een gelijkere verdeling van economisch welzijn te bereiken.

Als we zeggen dat de overheid marktresultaten soms *kan* beïnvloeden, wil dat niet zeggen dat de overheid dat ook altijd *doet*. Overheidsbeleid wordt niet door engelen gemaakt, maar door een politiek proces dat nooit perfect is. Soms worden maatregelen bedacht die degenen met politieke macht belonen. Soms worden ze opgesteld door leiders met de beste bedoelingen zonder dat ze volledig op de hoogte zijn. Een doel van de economie is proberen te beoordelen wanneer het beleid van een overheid te rechtvaardigen is om efficiëntie of rechtvaardigheid te bereiken en wanneer niet.

Quiz

Noem de drie economische principes die te maken hebben met de manier waarop mensen samenwerken en leg ze kort uit.

1.3 Hoe de economie als geheel werkt

We zijn begonnen met de vraag hoe mensen beslissingen nemen en hebben daarna gekeken naar de vraag hoe mensen met elkaar samenwerken. Al deze beslissingen en interacties bepalen samen 'de economie'. De laatste drie principes hebben te maken met de werking van de economie als geheel.

1.3.1 Principe 8: de levensstandaard van een land hangt af van de mate waarin het land producten en diensten kan produceren

De verschillen in levensstandaard in de wereld zijn enorm. In 2000 had de gemiddelde Amerikaan bijvoorbeeld een inkomen van rond de 34.100 euro. In hetzelfde jaar verdiende de gemiddelde Mexicaan 8.790 euro en de gemiddelde

Nigeriaan 800 euro. Het is dan ook geen wonder dat de grote verschillen in het gemiddelde inkomen hun weerslag vinden in verschillen in de kwaliteit van het leven. Mensen die in landen met een hoog gemiddeld inkomen wonen, hebben meer dan een tv, meer dan een auto, eten beter, hebben betere gezondheidszorg en een langere levensverwachting dan inwoners van landen met een laag gemiddeld inkomen.

In de loop van de tijd zijn veranderingen in de levensstandaard ook groot. In de Verenigde Staten is het inkomen historisch bijvoorbeeld twee procent per jaar gegroeid (na aanpassingen voor wijzigingen in de kosten voor levensonderhoud). Met die snelheid verdubbelt het gemiddelde inkomen iedere 35 jaar. In de afgelopen eeuw is het gemiddelde inkomen ongeveer verachtvoudigd.

Hoe kunnen we deze grote verschillen in levensstandaard van landen en in de loop van de tijd verklaren? Het antwoord is verrassend eenvoudig. Bijna alle verschillen in de levensstandaard zijn toe te schrijven aan verschillen in de *productiviteit* van de verschillende landen, ofwel de hoeveelheid producten en diensten die ieder uur door een werknemer worden geproduceerd. In landen waar werknemers veel producten en diensten per tijdseenheid kunnen produceren, hebben de meeste mensen een hoge levensstandaard; in landen waar werknemers minder productief zijn, zijn de meeste mensen armer. Op dezelfde manier bepaalt de groei van de productiviteit van een land de groei van het gemiddelde inkomen.

De fundamentele relatie tussen productiviteit en levensstandaards is eenvoudig, maar de gevolgen zijn verstrekkend. Als de productiviteit de factor is die de levensstandaard het meeste bepaalt, moeten andere verklaringen van minder belang zijn. Zo kan het verleidelijk zijn om vakbonden of wetten met betrekking tot een minimumloon verantwoordelijk te stellen voor de groei van de levensstandaard van Amerikaanse werknemers gedurende de afgelopen eeuw. De echte held van de Amerikaanse werknemers is echter hun toegenomen productiviteit. Nog een voorbeeld: er werd vaak beweerd dat een toenemende concurrentie van Japan en andere landen een verklaring zou zijn voor de langzame groei van de inkomens in de Verenigde Staten in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw. Toch was de echte boosdoener niet de concurrentie van buitenaf, maar een afnemende groei van de productie in de Verenigde Staten.

De relatie tussen productiviteit en levensstandaard heeft ook ingrijpende gevolgen voor het overheidsbeleid. Wanneer we ons afvragen hoe een overheidsmaatregel de levensstandaard beïnvloedt, moeten we vooral weten welke invloed deze maatregel heeft op ons vermogen om producten en diensten te produceren. Als ze de levensstandaard een duw in de rug willen geven, moeten beleidsmakers de productiviteit verhogen door te zorgen dat werknemers goed zijn opgeleid, beschikken over de hulpmiddelen om de producten en diensten te maken en toegang hebben tot de beste technologie die beschikbaar is.

'Toen je in de rij kwam staan was het 68 cent, ... maar nu is het 74 cent!'

productiviteit de hoeveelheid producten en diensten die iedere arbeider per uur kan leveren

inflatie een stijging van het totale prijsniveau in de economie

1.3.2 Principe 9: prijzen stijgen als de overheid te veel geld drukt

In januari 1921 kostte een krant in Duitsland 0,30 mark. Nog geen twee jaar later, in november 1922, moest voor dezelfde krant 70.000.000 mark worden neergegeld. Alle andere prijzen in de Duitse economie stegen even hard. Dit verhaal is een van de spectaculairste voorbeelden van *inflatie* uit de geschiedenis, een algehele stijging van het prijsniveau in de economie.

Hoewel Nederland nooit zo'n sterke inflatie heeft gekend als die in Duitsland in de jaren twintig van de vorige eeuw, is inflatie wel degelijk een economisch probleem geweest. Tijdens de jaren zeventig van de vorige eeuw werd het algehele prijsniveau bijvoorbeeld meer dan verdubbeld. De Amerikaanse president Gerald Ford noemde inflatie 'staatsvijand nummer één'. In de jaren negentig van de vorige eeuw bedroeg de inflatie echter zo'n drie procent per jaar. Met die stijging zou het meer dan twintig jaar duren voordat de prijzen zouden zijn verdubbeld. Omdat hoge inflatie verschillende kosten in de maatschappij met zich meebrengt, is het beperken van de inflatie een doel van economische beleidsmakers in de hele wereld.

Waardoor wordt inflatie veroorzaakt? In bijna alle gevallen van sterke of langdurige inflatie is er altijd één hoofdoorzaak: een toename van de hoeveelheid geld. Wanneer een overheid grote hoeveelheden geld produceert, daalt de waarde van het geld. Toen in Duitsland de prijzen in de vroege jaren twintig van de vorige eeuw iedere maand gemiddeld verdriedubbelden, gold dat ook voor de hoeveelheid geld. Hoewel minder dramatisch zien we deze ontwikkelingen ook bij andere landen. De hoge inflatie van de jaren zeventig in Nederland had te maken met een snelle groei in de hoeveelheid geld en de lage inflatie in de jaren negentig had te maken met een langzame groei in de hoeveelheid geld.

1.3.3 Principe 10: de samenleving staat voor een kortetermijnafweging tussen inflatie en werkloosheid

Wanneer de overheid de hoeveelheid geld in de economie vergroot, heeft dat onder andere inflatie tot gevolg. Een ander gevolg, in ieder geval op de korte termijn, is een lager werkloosheidscijfer. De curve die deze kortetermijnrelatie tussen inflatie en werkloosheid laat zien wordt de *Philips-curve* genoemd, naar de econoom die deze relatie als eerste onderzocht.

Philips-curve een curve die de kortetermijnrelatie tussen inflatie en werkloosheid weergeeft

De Philips-curve is nog altijd een controversieel onderwerp onder economen, maar de meeste economen van tegenwoordig zijn het erover eens dat in de samenleving op de korte termijn een relatie aanwezig is tussen inflatie en werkloosheid. Dat betekent niets anders dan dat in een periode van een of twee jaar veel economische maatregelen de inflatie en de werkloosheid in tegengestelde richting beïnvloeden. Beleidsmakers krijgen met deze tendens te maken, of inflatie en werkloosheid nu op een hoog niveau beginnen (zoals in de vroege jaren tachtig van de vorige eeuw het geval was), op een laag niveau (zoals in de late jaren negentig van de vorige eeuw) of ergens in het midden.

conjunctuurencyclus bewegingen in de economische bedrijvigheid, zoals werkgelegenheid en productie

De relatie tussen inflatie en werkloosheid is slechts tijdelijk, maar deze kan enkele jaren duren. De Philips-curve is daarom erg belangrijk om een aantal ontwikkelingen in de economie te kunnen begrijpen. De curve is vooral belangrijk om de *conjunctuurencyclus* te kunnen begrijpen, de onregelmatige en slecht voorspelbare fluctuaties in economische activiteit. Deze wordt gemeten aan het aantal werklozen of de productie van goederen en diensten.

Beleidsmakers kunnen de kortetermijnrelatie tussen inflatie en werkloosheid uitbuiten door verschillende beleidsinstrumenten te gebruiken. Wanneer beleidsmakers de hoeveelheid geld die de overheid uitgeeft, de hoeveelheid belasting en de hoeveelheid geld die wordt gedrukt aanpassen, kunnen beleidsmakers de combinatie van inflatie en werkloosheid in de economie beïnvloeden. Omdat deze instrumenten van monetair en fiscaal beleid zo ingrijpend kunnen zijn, is er telkens weer discussie over de manier waarop beleidsmakers deze instrumenten moeten gebruiken om de economie te reguleren, als deze instrumenten al moeten worden ingezet.

Quiz

Noem de drie principes die beschrijven hoe de economie als geheel werkt en leg ze kort uit.

Aanvullende informatie

Aanwijzingen bij dit boek

Economie is leuk, maar niet altijd even eenvoudig. Mijn doel bij het schrijven van dit boek is om het zo leuk en eenvoudig mogelijk te maken. Maar ook u als student hebt iets te zeggen. De ervaring leert dat u betere resultaten boekt (zowel op een examen als erna) als u zich actief betrokken voelt bij de leerstof. Hier volgen enkele tips bij het lezen van dit boek.

1. *Samenvatten, niet markeren.* Met een gele markeerstift over de tekst heen gaan is een te passieve activiteit om de geest scherp te houden. Wanneer u aan het einde van een paragraaf bent aangeland, kunt u beter de tijd nemen en in uw eigen woorden samenvatten wat u zojuist hebt geleerd en de samenvatting in de kantlijn van dit boek schrijven. Wanneer u het hoofdstuk hebt uitgelezen, vergelijkt u uw samenvatting met de samenvatting aan het einde van het hoofdstuk. Hebt u de belangrijkste punten opgepikt?
2. *Uzelf testen.* In het hele boek kunt u aan de hand van *quizvragen* ontdekken of u hebt geleerd wat u had moeten leren. Maak deze quizvragen. Schrijf uw antwoord in de kantlijn van het boek. De vragen zijn bedoeld om uw basisbegrip te testen. Als u niet zeker weet of u het juiste antwoord hebt gegeven, moet u waarschijnlijk de paragraaf nog eens doorlezen.
3. *Oefenen, oefenen, oefenen.* Aan het einde van ieder hoofdstuk wordt aan de hand van het onderdeel *Vragen* uw begrip getest. In *Problemen en toepassingen* kunt u de leerstof toepassen en uw kennis vergroten. Misschien geeft uw docent enkele van deze oefeningen als huiswerk op. Als dat zo is, maak ze dan. Zo niet, maak ze dan toch. Hoe meer u uw nieuwe kennis gebruikt, hoe beter die kennis blijft hangen.
4. *In groepen studeren.* Nadat u dit boek hebt gelezen en de problemen zelf hebt uitgewerkt, kunt u samen met klasgenoten het materiaal bestuderen. U leert van elkaar. Ziet u wel dat handel voordelen met zich meebrengt?
5. *De echte wereld niet uit het oog verliezen.* Tussen alle cijfers, grafieken en vreemde nieuwe woorden zou u uit het oog kunnen verliezen waar het in de economie nu echt om draait. De *casestudy's* en de kaders *In het nieuws* die u in het hele boek tegenkomt, helpen u daaraan herinneren. Sla ze niet over! Ze laten zien hoe de theorie verband houdt met alles wat in ons leven gebeurt. Als het goed is, kunt u na het lezen van dit boek geen krant meer open slaan zonder aan vraag en aanbod en aan de prachtige wereld van de economie te denken.

TABEL 1.1

De tien principes van de economie

Hoe mensen beslissingen nemen	1: mensen moeten keuzes maken
	2: de kosten van iets worden bepaald door datgene wat we willen opgeven om het te krijgen
	3: rationele mensen denken in de marge
	4: mensen reageren op prikkels
Hoe mensen samenwerken	5: handel kan in ieders belang zijn
	6: markten zijn vaak een goede manier om economische activiteit te organiseren
	7: overheden kunnen de resultaten van de markt soms verbeteren
Hoe de economie als geheel werkt	8: de levensstandaard van een land hangt af van de mate waarin het land producten en diensten kan produceren
	9: prijzen stijgen als de overheid te veel geld drukt
	10: de samenleving staat voor een kortetermijnafweging tussen inflatie en werkloosheid

1.4 Conclusie

Nu hebt u een idee van waar het in de economie om draait. In de volgende hoofdstukken ontwikkelen we veel verschillende inzichten over mensen, markten en economieën. Het kost de nodige inspanning om die inzichten te begrijpen, maar het is niet onoverkomelijk. Het vak economie is gebaseerd op enkele basisideeën die we in allerlei situaties kunnen toepassen.

In dit boek zullen we regelmatig verwijzen naar de tien economische principes die in dit hoofdstuk zijn besproken en zijn samengevat in tabel 1.1. We raden u aan deze bouwstenen goed in de gaten houden, want zelfs bij de meest geavanceerde economische analyse wordt gebruik gemaakt van de tien principes die we hier hebben besproken.

1.5 Samenvatting

- De fundamentele principes van individuele besluitvorming houden in dat mensen keuzes moeten maken tussen verschillende doelen, dat de prijs van iedere actie wordt gemeten in termen van misgelopen kansen, dat rationele mensen beslissingen nemen door marginale kosten en marginale voordelen met elkaar te vergelijken en dat mensen hun gedrag veranderen als reactie op de prikkels die ze tegenkomen.
- De fundamentele principes van samenwerking tussen mensen houden in dat handel voor alle partijen voordelig kan zijn, dat markten vaak een goede manier zijn om handel tussen mensen te coördineren en dat de overheid marktresultaten kan beïnvloeden als de markt niet goed werkt of als het marktresultaat onrechtvaardigheid in de hand werkt.

- De fundamentele principes van de economie als geheel houden in dat productiviteit de ultieme bron is van levensstandaarden, dat groei van het geld de ultieme bron is van inflatie en dat de samenleving op de korte termijn te maken heeft met een relatie tussen inflatie en werkloosheid.

1.6 Trefwoorden

schaarste	4	marktfalen	11
economie	4	extern effect	12
efficiëntie	5	marktmacht	12
rechtvaardigheid	5	productiviteit	13
marginale veranderingen	6	inflatie	14
alternatieve kosten	6	Philips-curve	14
markteconomie	10	conjunctuurcyclus	14

1.7 Vragen

- 1 Geef drie voorbeelden van belangrijke keuzes die u in uw leven moet maken.
- 2 Wat zijn de alternatieve kosten van een bioscoopbezoek?
- 3 Water is nodig om te leven. Is het marginale voordeel van een glas water groot of klein?
- 4 Waarom moeten beleidsmakers prikkels in de gaten houden?
- 5 Waarom is handel tussen landen vergelijkbaar met een spel, met winnaars en verliezers?
- 6 Wat doet de 'onzichtbare hand' van de markt?
- 7 Leg de twee belangrijke oorzaken uit van marktfalen en geef een voorbeeld van elke oorzaak.
- 8 Waarom is productiviteit belangrijk?
- 9 Wat is inflatie en waardoor wordt het veroorzaakt?
- 10 Hoe houden inflatie en werkloosheid op korte termijn verband met elkaar?

1.8 Problemen en toepassingen

- 1 Beschrijf enkele van de keuzes die in elk van de volgende gevallen een rol spelen:
 - a. een gezin dat besluit of er een nieuwe auto moet worden gekocht
 - b. een parlamentslid dat beslist hoeveel er aan nationale parken wordt uitgegeven
 - c. de directeur van een bedrijf die beslist of er wel of niet een nieuwe fabriek wordt geopend
 - d. een docent die beslist hoe goed hij zijn les voorbereidt

- 2 U wilt besluiten of u vakantie gaat houden. De meeste kosten van de vakantie (ticket, hotel, misgelopen inkomen) worden gemeten in euro's, maar de voordelen van de vakantie zijn psychologisch. Hoe kunt u de voordelen met de kosten vergelijken?
- 3 U was van plan op zaterdag te gaan werken, maar een vriend vraagt of u mee gaat zeilen. Wat zijn de werkelijke kosten als u gaat zeilen? Stel nu dat u van plan was om die dag in de bibliotheek te gaan studeren. Wat brengt het nu voor kosten met zich mee om te gaan zeilen? Leg uit.
- 4 U wint honderd euro in de loterij. U kunt ervoor kiezen het geld nu uit te geven of om het een jaar weg te zetten op een spaarrekening die u vijf procent rente oplevert. Wat zijn de alternatieve kosten als u nu de honderd euro uitgeeft?
- 5 Het bedrijf dat u leidt heeft 5 miljoen euro geïnvesteerd in de ontwikkeling van een nieuw product, maar de ontwikkeling is nog niet helemaal voltooid. Tijdens een vergadering rapporteerden uw verkopers dat de introductie van concurrerende producten de verwachte verkoop van uw nieuwe product met 3 miljoen euro hebben teruggebracht. Stel dat het 1 miljoen euro zou kosten om de ontwikkeling af te ronden en het product te maken, moet u dat dan doen? Wat is het maximale bedrag dat u moet betalen om de ontwikkeling te voltooien?
- 6 Drie managers van een bedrijf bespreken een plan om de productie van hun bedrijf te vergroten. Ieder stelt een manier voor om het effect te meten.

Hans: We moeten bekijken of de productiviteit van ons bedrijf (productie per werknemer) groter wordt of afneemt.

Ronald: We moeten bekijken of onze gemiddelde kosten (kosten per werknemer) hoger worden of afnemen.

Hermine: We moeten bekijken of de extra opbrengsten van de verkoop van meer producten hoger of lager zijn dan de extra kosten.

Wie heeft volgens u gelijk en waarom?
- 7 Mensen van 65 jaar en ouder hebben recht op een pensioen. Als iemand na zijn pensioen besluit nog wat te werken voor extra inkomsten, krijgt hij of zij meestal minder pensioen.
 - a. Welke invloed heeft het uitkeren van pensioenen op de prikkel voor mensen om tijdens hun werkzame leven te gaan sparen?
 - b. Welke invloed heeft korting op pensioenen op de prikkel voor mensen om na hun vijfenzestigste te blijven werken?
- 8 Door een wetswijziging ontvangen mensen die langer dan twee jaar werkloos zijn geen WW-uitkering meer.
 - a. Welke invloed heeft deze aanpassing op de prikkel om te gaan werken?
 - b. In welke mate zien we in deze wijziging een afweging tussen rechtvaardigheid en efficiëntie?
- 9 Uw huisgenoot kan beter koken dan u, maar u kunt sneller schoonmaken dan uw huisgenoot. Als uw huisgenoot altijd zou koken en u altijd zou schoonmaken, zou uw huishouden dan meer of minder tijd in beslag nemen dan als u beide taken gelijk verdeelde? Geef een vergelijkbaar voorbeeld van de manier waarop specialisatie en handel voordelig kunnen zijn voor twee landen.

- 10 Stel dat Nederland een centrale planning voor zijn economie zou gaan toepassen en u de hoofdplanner werd. Een van de miljoenen beslissingen die u voor het volgende jaar zou moeten nemen, is hoeveel cd's er moeten worden geproduceerd, welke artiest een cd mag opnemen en wie de cd's mag krijgen.
 - a. Welke informatie zou u nodig hebben over de cd-industrie om een afgewogen beslissing te nemen? Welke informatie zou u nodig hebben over alle Nederlanders?
 - b. Welke invloed zou uw beslissing hebben op andere beslissingen, bijvoorbeeld hoeveel cd-spelers of beschrijfbaar cd's er geproduceerd zouden moeten worden? Hoe zouden andere beslissingen over de economie uw ideeën over cd's kunnen beïnvloeden?
- 11 Leg uit of elk van de volgende overheidsactiviteiten wordt ingegeven door het streven naar rechtvaardigheid of door het streven naar efficiëntie. Geef in het geval van efficiëntie aan waarom de markt slecht werkt.
 - a. prijzen van kabel-tv reguleren
 - b. arme mensen bonnen geven om eten te kopen
 - c. roken verbieden in openbare gelegenheden
 - d. een oliemaatschappij die 90 procent van de olieraffinaderijen van het land bezit opsplitsen in kleinere bedrijven
 - e. meer inkomstenbelasting heffen voor mensen met een hoger inkomen
 - f. wetten opstellen tegen rijden onder invloed
- 12 Bespreek elk van de volgende stellingen vanuit het standpunt van rechtvaardigheid en efficiëntie.
 - a. 'Iedereen in de samenleving moet verzekerd zijn van de best mogelijke gezondheidszorg.'
 - b. 'Als werknemers worden ontslagen, moeten ze een WW-uitkering kunnen ontvangen totdat ze een nieuwe baan hebben gevonden.'
- 13 Op welke manier verschilt uw levensstandaard van die van uw ouders of grootouders toen ze even oud waren als u? Hoe hebben deze veranderingen kunnen plaatsvinden?
- 14 Stel dat Nederlanders zouden besluiten een groter gedeelte van hun inkomen te sparen. Als banken dit extra spaargeld aan bedrijven lenen, die deze leningen gebruiken om nieuwe fabrieken te bouwen, hoe kan dat dan leiden tot een snellere productiviteitsgroei? Wie denkt u dat er profiteert van de hogere productiviteit? Kost dit de samenleving niets?
- 15 Stel dat u een beleidsmaker bent die moet beslissen of het inflatiepercentage moet worden teruggebracht. Wat zou u moeten weten over inflatie, werkloosheid en de relatie tussen die twee om een afgewogen beslissing te kunnen nemen?
- 16 Zoek in een krant of op een website van een (financiële) krant drie recente artikelen over de economie. Noem voor elk artikel een (of meer) van de *Tien economische principes* die in dit hoofdstuk zijn besproken dat relevant is en leg uit waarom. Bekijk voor elk artikel ook de inhoudsopgave van dit boek en probeer een hoofdstuk te vinden dat verband houdt met het nieuwsbericht.

‘CPB kent zijn plaats, ook als monopolist’

van onze redactie economie **DEN BOSCH** - Binnen het kabinet maken twee LPF-ministers ruzie over het Centraal Planbureau (CPB). Inzet zijn de rekensommen over de nationale economie. “Dat houdt het CPB scherp”, zegt professor Lans Bovenberg op de Universiteit van Tilburg. Voor de weersvoorspellingen in economisch Nederland heeft de overheid zijn eigen barometer: het Centraal Planbureau (CPB). Het ruim vijftig jaar oude instituut wordt als onafhankelijk beschouwd, maar met de komst van minister Bomhoff in het kabinet maken de rekensommen van het CPB weer discussie los. Bomhoff verzet zich al jaren tegen de monopoliepositie van het adviesbureau van de regering. Zeven jaar geleden leidde zijn kruistocht zelfs tot de oprichting van een eigen bureau, Nyfer. Als directeur van Nyfer hekelde Bomhoff voortdurend tekortkomingen van het CPB; vooral ook om zodoen-

de zelf opdrachten van ministeries binnen te kunnen halen. Als vice-premier en bewindsman op Volksgezondheid zet Bomhoff zijn strijd voort. Dat leidt nu meteen tot een conflict met zijn LPF-collega Heinsbroek, die als minister van economische zaken verantwoordelijk is voor het onafhankelijke CPB. Een brief van Bomhoff aan Heinsbroek is de inzet van een hoogoplopend conflict. Ruzie binnen de LPF-cel in het kabinet dus, waarmee de aandacht weer eens valt op het CPB. Het is echt niet de eerste keer dat het planbureau in economische kringen ter discussie wordt gesteld. Meer dan een kwart eeuw geleden kwam het oproer van de universiteiten. Professor Ton van Schaik, hoogleraar algemene economie aan de Universiteit van Tilburg, herinnert het zich nog. “Op vier verschillende plaatsen zijn toen onderzoeksgroepen gestart als een soort tegenhanger van het CPB. In Groningen bestaat die

nog. In Rotterdam is er nooit wat van terecht gekomen, van Amsterdam hoor je niet veel meer en in Tilburg is van die groep niks meer over. Dit soort initiatieven zijn door de bezuinigingen verdwenen, ook doordat het typisch toegepast onderzoek betrof en nu ligt het accent vooral op fundamenteel wetenschappelijk onderzoek”, weet Van Schaik. Op de Universiteit van Tilburg (UvT) kan professor Lans Bovenberg weinig begrip opbrengen voor de kritiek van Bomhoff. “Bomhoff is onvoldoende op de hoogte van wat het CPB de laatste vijf jaar heeft gedaan. Ze zijn weggegaan van de hele grote macro-economische modellen en hebben zich meer toegelegd op micro-economische analyses. Het CPB is ook veel opener geworden voor de internationale wetenschap.”

*Nederlands Dagblad
12 oktober 2002*